

HUMANETTEN

[Om HumaNetten](#)
[Tidigare nummer](#)

NUMMER 3 hösten 1998

HumaNetten utges av [Institutionen för humaniora](#), Högskolan i Växjö.

[Kontakt](#)
[Webmaster](#)

ISSN: 1403-2279

INNEHÅLL:

Börje Björkman och **Peter Danielsson**, [Arkiven på väg in i Cyberspace?](#)
Staffan Klintborg, [From bad to worse? The fate of Swedish in America](#)
Ingrid Nettetvik, [Också Vilhelm Moberg fick sänkt sedebetyg](#)
Bärbel Westphal, [Är den tyska litteraturen död i Sverige?](#)

Debatt

Två reaktioner på Jonny Nilssons och Kenneth Strömbergs artikel i förra numret - fler välkomnas förstås, liksom åsikter i helt nya ämnen.

Per Flensburg, [Vad som kan hända då man installerar ny webbläsare, gårdsgårdar ruttar och om fnyxar i allmänhet](#)
Roddy Nilsson, [Att vara överens men ändå inte - Ett bidrag till en fortsatt diskussion om historieskrivning, normativitet och postmodernitet](#)

Aktuellt

[Nya nummer i institutionens skriftserier](#)

Recensioner - fler kommer efter hand

[Kerstin Bergöö, Karin Jönsson & Jan Nilsson, Skrivutveckling och skrivundervisning](#) (Gunilla Byrman)

[Lars Ericson \(red\), Vägen till Westfaliska freden](#) (Peter Danielsson)

[Lars Melin, Vett och etikett i språket](#) (Gunilla Byrman)

[Bertil Nelsson, Breven från Tonkin](#) (Peter Danielsson)

[Dorina Outram, The Enlightenment](#) (Mats Höglund)

Poetiska Punkten: [Något ändå](#) av **Bärbel Westphal**

OM HUMANETTEN

[Detta nummers förstasida](#)
[HumaNettens hemsida](#)
[Institutionens hemsida](#)

HumaNetten utges av Institutionen för humaniora vid [Högskolan i Växjö](#).

HumaNetten kom till för att förverkliga ett av målen i institutionens Verksamhetsplan och kvalitetsprogram för läsåret 1997/98, nämligen att göra läsvärda texter producerade vid institutionen tillgängliga för en större läsekrets. **HumaNetten** vill också vara ett forum för recensioner av nyutkommen litteratur och för debatt. **HumaNetten** utkommer höst och vår. Recensioner och debattinlägg infogas löpande i det aktuella numret.

Presumptiva bidrag skickas som Word- eller RTF-dokument till [Börje Björkman](#). Redaktionen förbehåller sig rätten att kvalitetsgranska och refusera insänt material.

© respektive författare. Det är tillåtet att kopiera och använda material ur HumaNetten för forskningsändamål om källan anges. För övriga ändamål kontakta författaren.

Ansvarig utgivare för Högskolans websidor:

Informationschef [Marguerite Nilsson](#)

Institutionens redaktionsråd (fr.o.m. 980101):

Docent [Anne Marie Wieselgren](#) (redaktör)

FD [Christina Angelfors](#)

FD [Gunilla Byrman](#)

Professor [Tuija Virtanen-Ulfhielm](#)

Kontakt:

[Börje Björkman](#)

Webmaster:

[Agneta Fridhammar](#)

Postadress, telefon- och telefaxnummer:

Institutionen för humaniora, Högskolan i Växjö, 351 95 VÄXJÖ

Tel 0470-708000 (vx)

Fax 0470-751888

Arkiven på väg in i Cyberspace?

Av Börje Björkman och Peter Danielsson

[Länk till presentation av Börje Björkman](#)

[Länk till presentation av Peter Danielsson](#)

-
- [IT som digital genväg](#)
 - [Räkenskapsregister som ettor och nollor](#)
 - [Hela kungariket?...nej men nästan halva!](#)
 - [Öppet arkiv eller stängt?](#)
 - [Tillgänglighet ja...men på vilket sätt?](#)
 - [Arkiven - en omistlig del av vårt kulturarv](#)
-

Vår svenska offentlighetsprincip - som ger varje svensk medborgare tillgång till allt offentligt arkivmaterial förutsatt att det inte omfattas av någon begränsning till följd av ålder eller hemlighet - har idag ett par hundra år på nacken. Ändå skulle man kunna hävda att de offentliga arkiven är på väg att öppnas än mer, att de nu blir tillgängliga för en större del av svenska folket än någonsin förut. Orsaken är den digitalisering som sker även inom arkivvärlden och som skulle kunna innebära ett lyft för forskarna, såväl för amatörerna som de mer professionella.

Digitaliseringen i sig är som bekant ingen specifikt svensk företeelse även om vi i Sverige har kommit långt om man räknar antalet datorer per innevånare och kanske är det så att det är amatörerna - inte minst de många släktforskarna - som kommit längre än proffsen vad gäller att ta datorerna och de växande databaserna i sin tjänst. Som exempel kan nämnas att det redan finns en del genealogiska databaser som är direkt sökbara via 'Nätet', främst amerikanska, men att försök pågår även i Sverige med att lägga ut olika kyrkliga längder on-line.[\[1\]](#)

IT som digital genväg

Säkerligen kommer detta arbete att fortsätta och utvecklas. Inom en icke alltför avlägsen framtid kommer man förmodligen att kunna göra mer kvalificerade sökningar än idag - från hemdatorn och via Internet. Dock bör det tilläggas att det ännu så länge är ganska tungrodda söksystem vi talar om - i skrivande stund har man nog inte hittat sina bästa, i betydelsen mest användarvänliga, former. Ty även om tekniken har kommit långt så kräver databaser av denna typ, där man kan gå in i materialet och göra kvalificerade, kanske korsvisa, sökningar väldigt mycket både av lagringsutrymme och maskinkraft.

I de flesta fall handlar det därför fortfarande om att göra förteckningarna tillgängliga och att upprätta söksystem som kan underlätta det vardagliga forskarslitet. Sådana sökhjälpmedel finns dock flera exempel på redan idag. Den form man hittills oftast har valt är cd-rom-skivans. Ett par svenska exempel att nämnas kan vara den cd-rom-skiva innehållande de viktigaste emigrantarkiven som för några år sedan presenterades av Landsarkivet i Göteborg och som enligt ryktet nu är på väg att utvidgas och förbättras med fler register och fler sökingångar. Detsamma gäller den s.k. NAD-skivan - utläses Nationell Arkivdatabas - som offentliggjordes i en första version 1994. Som namnet antyder innehåller NAD förteckningar över de offentliga arkivens kataloger.[\[2\]](#) Riksarkivet, Krigsarkivet, landsarkiven men också ett antal lokala och regionala arkiv finns med liksom en del mindre arkiv, från enskilda personer, företag och föreningar vilka idag förvaras

antingen i något av de nyssnämnda arkiven eller i något bibliotek eller museum. En gång har denna skiva uppdaterats men ytterligare förbättring lär vara 'på gång', i takt med att fler registreringar gjorts och fler arkiv inkluderats.

För den enskilde forskaren är NAD-skivan ett fantastiskt verktyg, inte minst genom att man med dess hjälp i förväg enkelt kan kontrollera vilken, exempelvis, statlig eller kommunal myndighet som har sitt arkiv på vilken plats och hur stort det är. På ett helt annat sätt än tidigare kan man alltså planera sina arkivresor och behöver inte längre åka på vinst och förlust i samma utsträckning som förr.

Inte heller NAD-skivan ger emellertid möjligheter att göra kvalificerade sökningar *inuti* själva arkiven, dvs så att man kan läsa enskilda handlingar och göra sökningar på nyckelord, namn eller liknande - dit har vi som antytts ännu en bit att vandra.

Räkenskapsregister som ettor och nollor

Ändå håller vi kanske på att ta de första stegen på denna väg - åtminstone att döma av de elektroniska sökregister som presenterades på en *konferens om regionalt skattematerial på Riksarkivet i Stockholm 20-21 oktober 1998*. Det handlade om att presentera resultaten av två olika digitaliseringsprojekt, benämnda SESAM I respektive II, vilka pågått under en treårsperiod som en del av en större satsning från Kulturdepartementet och som avslutas vid årsskiftet 1998/99. Flera olika digitaliseringsprojekt pågår vid Riksarkivet [3] men syftet med just de projekt som visades har varit att underlätta för vidare forskning i två alltmärka sällan använda materialtyper - sällan använda kanske just för sin svårtillgänglighet. Vi talar om dels de s.k. *Landskapshandlingarna* från 1500- och 1600-talen, dels *länsstyrelsernas räkenskaper*, ett kameralt material med startpunkt i 1630-talet. Tillsammans sträcker sig dessa databaser från 1530 till 1820. Visserligen är det även här fråga om sökregister, men de ger trots detta nya möjligheter att tränga in i ett mycket omfattande arkivmaterial på ett djupare, mer kvalitativt sätt.

Landskapshandlingarna har sitt ursprung i Gustav Vasas fogderäkenskaper. Som namnet antyder samlades handlingarna landskapsvis och förvarades i den kungliga 'kammaren', vilken senare blev till Kammararkivet som idag, i sin tur, ingår som en del i Riksarkivet. Här finns alla de jordeböcker och andra längder som möjliggjorde den genomgripande skattläggning som kungamakten genomdrev för hela landet, och de utgör därför ett mycket rikhaltigt material för den som idag vill veta något om den tidens ekonomi på såväl lokal som rikstäckande nivå. Förutom jordeböckerna finns här även exempelvis tiondelängder, enstaka domböcker och räkenskaper för de kungliga slotten respektive gårdarna.

Länsräkenskaperna kan i princip sägas ha avlöst landskapshandlingarna i takt med att de län som vi fortfarande till största delen har kvar tillkom under 1600-talet. Då delades även de olika fögderiernas handlingar upp på nytt, nu enligt länsgränserna, men inom dessa dock fortfarande samlade fögderivis. Från och med 1630-talet var det alltså till de nyupprättade länsstyrelserna, eller mer exakt till landskontoren, som fogdarna skickade in sina handlingar istället för som tidigare direkt till kungens kammare. Förutom jordeböckerna och andra redan nämnda typer av längder tillkommer i detta material en rad olika längder, som mantalslängder, räkenskaper för fångelser och fästningar, särskilda redovisningar för städerna, för diverse olika statliga och kyrkliga institutioner och byggnader, som hospital, kyrkorna i städerna, kronans spannmålsmagasin. Materialet i sig ger därför stora möjligheter att t.ex. studera förhållandena i fångelserna, brotten och fångarna, vart de transporterades och hur, deras medicinering vid sjukdom, liksom mer speciella förhållanden i krigstid, vad och hur mycket material som transporterades genom landet för trupper och eventuella krigsfångar, liksom transporter och kvantiteter av spannmål då hungersnöd utbrutit någonstans i landet. Årligen skulle nu fogdar och andra räkenskapsansvariga skicka in sina förvaltningsredovisningar dels till länsstyrelsen, dels till Stockholm. Landskontoren samlade alla dessa räkningar, verifikationer och vad det nu var, band samman, paginerade och sparade, i princip på samma sätt som skedde i Kammarkollegiet i Stockholm där revision också utfördes.

I Sverige har vi av tradition varit väldigt bra på att spara våra arkiv. Inte minst gäller detta våra myndigheter på olika nivåer, och väldigt mycket finns kort sagt fortfarande bevarat, det vet var och en som har släktforskat eller som kanske försökt sig på att skriva en uppsats i exempelvis historia. Men en hel del arkivmaterial har också förstörts genom åren, inte minst genom bränder av vilka den ödesdigra branden på Stockholms slott år 1698 säkerligen var den största och mest skadebringande. Turligt nog - får man väl säga - hade statsmakten varit mycket noggrann då myndigheter och ämbetsverk byggdes upp och byråkratiserades alltmer - eftersom många olika typer av handlingar gjordes upp i flera exemplar och sedan arkiverades på olika ställen. Vad gäller de nyssnämnda materialtyperna finns länsstyrelsernas exemplar idag i respektive landsarkiv och kammarkollegiets i Riksarkivet - i den mån båda exemplaren faktiskt finns kvar bör väl kanske tilläggas.

Trots betydande luckor kan vi därför rekonstruera en hel del av det som försvunnit. Ett problem med dessa arkiv är dock att de varit svåra att överblicka och att utnyttja fullt ut: ofta band man ihop handlingarna kronologiskt eller tematiskt och register brydde man sig i en del fall inte ens om att upprätta. Det har till exempel varit svårt att få fram alla de uppgifter som finns i olika typer av längder rörande samma härad, socken eller gård, eftersom uppgifterna fördes på olika ställen och under olika rubriker.

Med de elektroniska sökregistren kan emellertid en hel del av dessa problem avhjälpas. Var för sig och tillsammans innehåller de ett stort antal olika sökmöjligheter. Man kan söka på olika typer av längder, tiondelängder, den årliga räntan, avkortningar av olika slag, men också finna enstaka domböcker, löningsregister, kvittenser och ett stort antal kungliga brev - som inte finns någon annanstans! Man kan här få fram uppgifter om antalet handlingar och omfattningen av desamma, eller söka på ett antal nyckelord - betydligt fler i länsräkenskapsbasen än i landskapsmotsvarigheten - som t.ex. alunbruk eller hammarbruk, gruva, gods, kloster, skola, hospital, verkstad, åtting etc etc.

Bara det faktum att man med registrens hjälp direkt kan få veta vilka handlingar som rör exempelvis ett visst magasin eller bruk beläget i ett visst härad, men som inte arkiverats i det egna länet utan i något grannlän, innebär stora förbättringar för forskaren. Man sparar mycket tid och man kan få en betydligt bättre helhetsbild.

Dock bör det tilläggas att man vid registreringen fått göra vissa begränsningar i typerna av sökposter: det går i princip inte att söka på de minsta kamerala enheterna, som enskilda socknar eller hemman. Skulle man ha gjort även denna registrering så hade man behövt engagera betydligt fler människor och använda ytterligare ett antal miljoner kronor, och man skulle inte ha varit färdig förrän om ett antal år. Att få med även de lägsta samhällsnivåerna har således inte varit varken tekniskt eller finansiellt möjligt.

Hela kungariket?...nej men nästan halva!

Onekligen var det trots begränsningarna imponerande resultat som kunde presenteras. Genom dessa upprättade datoriserade sökregister har väldigt mycket förenklats - vilket emellertid inte innebär att alla problem blivit lösta eller att hela landet har täckts. Ett problem med registret i sin nuvarande utformning är bland annat att flera län saknas.

Då projektet drogs igång för drygt tre år sedan och resurser erbjöds till de olika arkiven, avstod nämligen landsarkiven i Vadstena respektive Göteborg från att delta i arbetet med länsräkenskaperna. Kanske var detta nödvändigt då, men idag känns det mycket otillfredsställande att man inte var så framsynt att man insåg vilken potential detta sökregister kunde ha och prioriterade om de knappa personella och finansiella resurser man hade.

Som smålänning, öst- eller kanske västgöte kan man bara hoppas att man i efterhand på regional nivå - de centrala pengarna tycks man ha missat för alltid! - kan ragga upp ytterligare medel till en komplettering.

Lite tråkigt är också att man inte redan från början inkluderade den tidigare finländska rikshalvan i projektet. Den byråkratiska delen av statsapparaten såg ju likadan ut i Finland som i det nuvarande Sverige och länsräkenskaperna där - uppgjorda enligt precis samma mall som för övriga län - förvaras idag, efter ett mellanspel hos de ryska myndigheterna, åter i de finländska arkiven. Det borde ha varit ganska enkelt att skapa ett samarbete över gränsen.

Även här får man hoppas att man på något sätt kan få till en komplettering av registret ty även detta skulle ge ett lyft åt framtidens forskningsmöjligheter. Som antytts är dock ingen av dessa kompletteringar planerad eller budgeterad på något sätt - de pengar som en gång gavs är slut och projekten avslutas vid kommande årsskifte. Förmodligen återstår det endast att man i såväl Finland som Sydsverige kan ragga upp tillräckliga medel för detta.

Öppet arkiv eller stängt?

Ett något paradoxalt resultat av registreringsarbetet har också blivit att samtidigt som man genom upprätta dessa sökregister öppnat fantastiska möjligheter för forskare av vitt skilda slag - söktrycket kommer säkerligen att ökas både på Riksarkivet och på de olika landsarkiven - så har konsekvensen blivit att stora delar av arkiven istället måste stängas!

Hur hänger detta ihop? Jo helt enkelt därför att man redan vid planeringen av projektet var så framsynt att man samtidigt med registrering och kategorisering av sökposter också gjorde en skadeinventering. Denna har i sin tur visat på ett enormt behov av mer eller mindre akuta åtgärder - åtgärder vilka man i dagsläget knappast kan vidtaga eftersom varken personal eller pengar finns att reparera och renovera. Ett par exempel: av de 1153 häften med handlingar (samlade i 435 volymer) som ingår i Dalarnas landskapshandlingar är hela 64% i behov av vård, till följd av antingen fukt, brand eller mögel; i Östergötland än fler (69%) och i Småland något färre (34%). Fukten har för övrigt, totalt sett, gett upphov till de flesta skadorna, möglet till de minsta.

Det riktigt akuta renoveringsbehovet må vara begränsat - det rör sig om ungefär 5% av det totala antalet häften - men är ändå så stort att man lugnt kan räkna med att arkiven inte kommer att ha råd att åtgärda ens detta, särskilt inte med tanke på de ytterligare sparkrav som hotar även arkiven.

Tillgänglighet ja...men på vilket sätt?

Ytterligare ett problem som också, åtminstone i viss mån, har med öppnandet och tillgången att göra och som återstår att lösa, består i att man ännu inte bestämt sig för vilken eller kanske vilka distributionsformer man skall välja för registren ifråga. Onekligen finns det flera skäl att fundera igenom detta mycket noggrant, bland annat därför att registren i sina nuvarande former såg lite olika ut - olika typer av databaser gjorda i olika typer av registerprogram - men också för att det är svårt att se in i framtiden och sja om vilken typ av teknik som kommer att vara den bästa. Inte minst på detta område går ju teknikutvecklingen redan mycket snabbt. De huvudsakliga alternativen som framfördes under diskussionen i Stockholm bestod - kanske inte helt oväntat - i att antingen producera en cd-rom-skiva eller någon form av 'on-line-tillgänglighet' via Internet.

Den sistnämnda varianten skulle förmodligen innebära att man öppnade för en begränsad 'on-line-sökning', exempelvis i form av att de olika landsarkiven skulle kunna koppla upp sig och direkt söka i databasen som fysiskt befinner sig på Riksarkivet i Stockholm. Att släppa registren helt 'fria' för sökning vore nog i dagsläget mycket svårgenomförbart, om inte annat så av rent tekniska skäl. Att för vart och ett av landsarkiven och för åtminstone de större biblioteken i landet 'köpa loss' en kopia skulle förmodligen bli ganska kostsamt. cd-rom-varianten skulle kunna genomföras antingen i form av en särskild produktion av en separat skiva just för de båda SESAM-registren, eller genom att man kopplar ihop dessa med den redan befintliga NAD-skivan.

Vilket det blir återstår alltså att se, och det gäller definitivt att tänka sig noga för. Och hur det nu än blir med tillgängligheten så bör det också sägas att det redan idag faktiskt är möjligt att göra sökningar 'på distans'. I mån av tid ställer Riksarkivets personal redan nu upp på sådana beställningar.

Arkiven - en omistlig del av vårt kulturarv

Denna välorganiserade skattekonferens på Riksarkivet - som för övrigt avslutades med ett besök på Landsarkivet i Uppsala och utställningen Orostider i Uppland, vilken till stora delar byggts kring arkivmaterial av just denna typ - var något ganska unikt i den svenska arkivvärlden. Att arkiven på detta sätt inbjuder forskare och institutioner av det mest skilda slag till en gemensam presentation hör absolut inte till vanligheterna. Detta var enligt uppgift första gången som man åtminstone från Riksarkivets sida gjorde något sådant. Inte heller är det särskilt vanligt att de som arrangerar konferenser så generöst bjuder på allt, förutom deltagarnas resor och egna boende, inklusive den avslutande gemensamma utflykten.

Man kan bara hoppas att fler konferensarrangörer följer i Riksarkivets fotspår! Intresset för vad som händer på den svenska arkivfronten är nämligen stort, vilket visades tydligt av att drygt 35 personer hade slutit upp och gärna trängdes och trivdes i dagarna två. Bland oss fanns såväl amatörer som mer professionella forskare, såväl musei- som arkivfolk och därtill från både Sverige och Finland. Säkerligen bidrog den 'låga' deltagarkostnaden till att så många deltagare hade mött upp, men som sagt: intresset för vad som händer på både arkiv- och IT-fronten är stort och växande! De svenska forskare som idag inte använder datorn i något led är säkerligen ganska lätt räknade, kanske räcker det med ena handens fingrar.

Oavsett vilken lösning man väljer för att distribuera de elektroniska sökregistren över landskaps- och länsräkenskaperna så håller nu Internet och i synnerhet den s.k. World Wide Web (WWW) - äntligen! - på att bli det användbara redskap för forskning som det så länge sagts vara, dvs användbart även för mer seriösa och djuplodande forskningsuppgifter. På andra nivåer, exempelvis för undervisningen på grundskole- och gymnasienivå, har Internet redan blivit ett utmärkt komplement till de vanliga skolböckerna. Redan idag kan Internet utan tvekan fungera som ett inspirerande verktyg för den som har tillgång till program, maskiner och kablar. Även om 'Nätet' aldrig, förmodligen inte ens på sikt, helt kan ersätta de 'vanliga' arkiven och biblioteken öppnas fler och fler möjliga användningsområden.

Inte minst för de offentliga arkivens verksamhet och tillgänglighet skulle fler digitaliseringsprojekt av den typ som SESAM representerar kunna ge verkliga lyft, ur demokratisk synpunkt men också - och inte minst - ur bevarandesynpunkt. Arkiven är till för alla, men de handlingar som finns där utsätts för ett allt större slitage: ju fler forskare desto fler 'tummar' blir det, kort sagt. Genom ordentliga satsningar på digitalisering av arkivmaterial skulle vi kunna undvika att den internationellt sett unika källa till kunskap om det förflutna som de svenska myndighetsarkiven faktiskt utgör går förlorad.

© [Börje Björkman](#) och [Peter Danielsson](#)

[1] Ett stort antal World Wide Web-länkar skulle här kunna lämnas som ingångspunkter till denna värld som håller på att öppnas. Men varför inte börja på det svenska Riksarkivet - <http://www.ra.se/>, ["Välkommen till Riksarkivet och landsarkiven"] - varifrån man sedan kan ta sig vidare ut i världen.

[2] För mer information se http://www.ra.se/NAD/NAD_cd.htm ["NAD på cd-rom"].

[3] För en förteckning över de projekt som är igång just nu se <http://www.ra.se/arkion/projekt/projekt.htm> ["Projekt"].

 Länkarna kontrollerade 1998-11-28.

From bad to worse? The fate of Swedish in America [1]

Av Staffan Klintborg, universitetsadjunkt i engelska

[Länk till presentation av Staffan Klintborg](#)

Right! Well, you know, my field, I mean what I'm sort of going to talk about, anyway, is BAD LANGUAGE. OK, I know, this is supposed to be BAD! We have all got irritated when listening to people using too much of these. Not to speak of how irritated people usually are when you mix in these *discourse markers* (Schiffrin 1987), *pragmatic particles* (Östman 1995), alternatively *pragmatic markers* (Brinton 1996) or *discourse particles* (Aijmer forthcoming) or if you prefer *fillers, linkers, tags and flags* (Klintborg 1996), when you mix these whatchamacallit from Language A in speech in Language B.

Even at the beginning of this century American Swedish speech, which is my field of research, by the way, was criticized for its use of *all right* and *well*. It was said to be untranslatable and the frequency of *yes* and *no* was seen as a symptom of carelessness about language (Berger 1912:19). It wasn't really until the 1960s that a more balanced scholarly view was aired by Hedblom, who assigned this frequent use of *and, but* and *because* to *new speech-habits*.

For my research I listen to tapes in the Emigrant archives in Växjö. They contain interviews with Swedes made in North America in the mid-80s. Most of the interviewees were born around 1900 and emigrated in the 1920s, when they were themselves in their 20s. Practically every speaker shows signs of these 'new speech-habits' - bad or not - a habit also found for instance among Puerto Ricans in New York (Poplack 1980) or Germans in Australia (Clyne 1967).

The items I have chosen to study figure prominently in American Swedish speech. The largest group comprises what Quirk et al (1985:444) call reaction signals and initiators, namely, in order of frequency, *no, well* and *yes*. Even more frequent is the reaction signal *yeah*, but it's difficult to distinguish from Swedish *ja*. This group also comprises some marginal 'noises' like *huh-uh*. The second largest group is made up of the connectives *and, but, or* and *because* (or *cos*). *Y'know* and *you see* (usually only heard as *see*) represent the group of hearer-oriented items, and we also find speaker-oriented ones like *I mean, I guess* and *s'pose*; hedges, especially *kind of*, usually pronounced *kanda*; final tags like *or something, and so on*.

Following Halliday & Hasan (1976), Schiffrin (1987) and other pioneers in this field I first looked into the discourse function from a mainly textual perspective. What distinguishes my material from theirs was the fact that my markers are code-switched, i.e. they are phonologically and morphologically non-integrated chunks of English in Swedish speech. Looking for a possible explanation for all these *noes* and *sees* and *coses* I found Clyne's (1967) triggering model, which claims that words overlapping the languages may cause the speaker to forget which language was just used and therefore make a switch into the other. An example from my material reads:

1. de va den äldste pojken - han va i New York - and he was gonna have some kind of - conference or whatever

('it was the oldest boy - he was in New York') [2]

Then the English name 'triggers' a continuation in the same language.

Usually the switch takes place after the trigger-word, *consequential triggering*, as Clyne calls it. Not quite so common is *anticipational triggering*, where the switch begins earlier, in anticipation of the trigger-word. Words like *and*, *between* and *or*, Clyne concludes (1967:89), are especially vulnerable to triggering, since they are often 'sandwiched' between names.

In order to find out whether Clyne's model can be applied on the code-switching of markers in American Swedish, I made a sample of ten speakers and registered every single *and*, *but*, *or* and *cos* and the language environment in which they occurred (See [Table 1](#)). Thus, I obtained frames like E+AND+S, meaning that a particular token of *and* is preceded by an English and followed by a Swedish word, or S+AND+E meaning the reverse.

The first observation that can be made is that *but* and *or* more often trigger a switch into English than in the other direction. As for *and*, the most frequently switched conjunction, it's followed by an equal number of switches both ways. What is the more striking, however, is that the S+CONJ+S frame far outnumbers the other two types. The same pattern was found for *y'know* and *see*, and, overwhelmingly so for *yes*, *no* and *well* (Tables [2](#) and [3](#)).

To sum up: switches into the language of the marker is more common than a switch in the reverse direction, but the great majority of switched English markers stand alone in an all-Swedish frame. For these, Clyne's triggering hypothesis doesn't provide the explanation. On the contrary, the results support Hasselmo (1970:187), who came to the conclusion that switches like these are independent of "other E [=English] stretches in the same discourse".

How bad is it then that these markers figure so prominently among Swedish emigrants? If you think, as prescriptive non-linguists often do, that code-switching in itself is bad, then of course the language of some of these old people is really bad. However, as descriptive linguists, we are aware that code-switching is not necessarily a symptom of language badly acquired or badly treated, but that it can be a very conscious strategy. We ourselves can be quite heavy switchers sometimes. Nevertheless, most of us would probably admit that when *y'know* or *va* is woven into every utterance, it doesn't suggest a strategic use of language. With individuals doing that, these markers actually seem to have become second nature.

Still, I don't think those of you whose mother tongue is English sprinkle it with *naj* or *jeg mener* or *förståru* or *typ*, unless you do it for fun. Swedish Swedes and Danish Danes don't walk around either punctuating their utterances with *well* or *I guess*. How do we then explain that these old Swedes, whose lexicon and grammar may still be well preserved, so whole-heartedly adopt these little American words?

Of course, it's not usually a question of them forgetting *och*, *eller*, *nej*, *jaså* and other common Swedish words. Surely, the appearance of the English equivalents is a performance, not a competence, phenomenon. Not a nonce-performance phenomenon, but something that has become deeply ingrained after about sixty years' residence in the new country: perhaps not even second, but first nature. We may call this process automaticity or routinization, but it's hard to find an overall explanation why some people are more prone to use routines than others. It certainly matters how often they have gone back to or received visitors from Sweden and whether they are married to another Swede or not. For me this 'rusty Swedish' is a symptom of a transient language: a symptom of language attrition and impending language death.

This was one approach - a primarily textual approach to these 'small words'. A further step is to go beyond the purely textual function to what is pragmatics in a wider sense. Fernandez (1994:5) says about *une PEN*, her short form for the French term *particule énonciative*: "*Une PEN doit ... ancrer les messages du locuteur dans ses attitudes (/ [ou] sentiments) de façon indirecte ou implicite.*" (A 'PEN' ought to anchor the speaker's messages in his attitudes (/or) sentiments) indirectly or implicitly.) A parallel is Östman's (1995:100-101) concept of *implicit anchoring*. Östman sees communication as taking place

simultaneously on two levels: the explicit propositional level, and the implicit level, where our attitudes and opinions are anchored to the context at large. The pragmatic particles, he continues, are the 'windows' *par excellence* in the explicit surface level, "through which one can see ... what is being communicated on the attitudinal level 'beneath' ". In other words, these 'window' particles in their affective and cultural-coherence functions signal, among other things, the attitudes and the involvement of the speaker.

These ideas have striking similarities with the theory of contextualization, introduced by Gumperz (1982) and developed by Auer (1984). Contextualization is what is created, according to this theory, in the course of conversation and its aim is to make propositions interpretable. Among the contextualization strategies mentioned by Auer are prosodic cues, gestural and kinetic cues, such as eye contact and change of posture, and also, he adds, code-switching. Now, if code-switches are one contextual or interactional cue, and pragmatic particles another interactional cue, what about pragmatic particles that are code-switched?

With that question at the back of our heads, let me present a few examples.

2) *vi var i Glömminge you know*

The speaker recalling an experience from his childhood introduces it by identifying the Swedish setting. By means of a hearer-oriented marker, he checks whether the interviewer is familiar with the place. But why doesn't he say *du vet*, or *förståru*? The interviewer is Swedish and Swedish is the basic language of the interview. Triggering can hardly be the cause of the switch into English, since the place-name is Swedish. It's true that Clyne also has a special category called situation triggering: if the context or situation is strongly reminiscent of the other culture, a language switch may take place, as when I, being a native of Gotland, hear the name of my island and immediately begin speaking in a Gotland accent. But this situation should conjure up Swedish, not English.

Let me try to assume the role of the speaker: Along comes this other Swede; he wants to know everything about my childhood in Sweden. How wonderful to get an opportunity to speak Swedish! That doesn't happen much nowadays. All right, let's show him that I haven't forgotten how to 'språka svenska'! Still, I must admit, it isn't easy to retrieve all these words for tools and processes that I haven't heard or used for ages. Honestly, these - nouns and verbs - require so much energy that I can't be bothered with the 'small words'. But, what the heck! I know that this Swede has also been over here for many years, even if of course he hasn't been around as long as me. The language we both use most of the time is English. Aren't we really playing a kind of game, sitting round this tape-recorder trying to speak just Swedish?

Talking about old times, a lot of names crop up:

3) *Olsson an Karlsson an Larsson an Jansson*

All Swedish names, but the glue is English. Maybe all these people also came over in the 20s, so we should really perceive their names as *Carlson and Larson and Johnson*? But let us look for some Swede talking about his brothers and sisters. Here is one:

4) *de va Selma - Agda and Alma and Tor and Ivar.*

Words associated with kinship are supposed to be among those that last the longest from your first language. But the windows between the propositional facts gives us a glimpse that these names are viewed from the perspective of an old man in his new, adopted country. The new setting has taken over from the old and the new language is the language used for interaction.

If we return briefly to the first example, "*vi var i Glömminge you know*", we find that the particle is short, is in a final position and forms its own tone-unit, in other words it fulfils

several of those criteria that are usually set up for pragmatic particles but also for code-switches. In the roll-calls of names we just heard, *and* can be said to substitute for a pause, another expected switch slot. There are, however, other slots, where code-switching is supposed not to be possible, because of certain constraints we can read about in the literature on bilingualism. One such constraint rules out switching inside an idiom. Therefore it's surprising to find English particles inside Swedish idioms:

5) [vi]? fick lite arbete *här and där*.

If our definition of an idiom is wide enough to include other collocations, we may ask ourselves what causes the internal switching that some of them contain? Present company may, for example, find it strange to make a distinction like the following:

6) di va me *danska(r?) å norska an - an svenska*

We may not think of ourselves as one Scandinavian idiom, but perhaps as an extended family. But there seems to be a split in this family, because although the Danes and the Norwegians run smoothly together, the Swedes are marked off both by a hesitation pause and by a code-switch.

We have already heard that not even those nearest of kin are immune to switching. What about this then?:

7) we met - *hennes mamma an pappa*

Hennes mamma an pappa, not *hennes mamma å pappa*. Both phrases can of course be rattled off easily, so easily indeed that no one will hear the difference, except the linguist who can rewind his tape-recorder to hear what is really said:

8) han är *åttifem å åttisex* år gammal

Curious: 85 + 86 makes 171...? But, of course, the conjunction isn't Swedish *och*, usually pronounced *å*, but English *or*. We can conclude, then, that switched particles appear not only in clauses, but also in phrases, and they can even worm their way right inside Swedish idioms.

But they don't always slip by as unnoticed as the *y'knows* and the *ands* and the *ors*. Not if they appear initially, are strongly emphasized, and even repeated:

9) [hyrde dom rum till arbetare] *oh no no no* [de gjorde dom inte]

It's impossible to know precisely what lies behind this string of negative particles, but certainly it goes beyond the strictly propositional. On the interactional level, maybe the speaker expresses his surprise that the interviewer didn't know that these people, whoever *dom* were, didn't let rooms to workers. On a deeper level, this emphatic string might even reveal something of the speaker's attitudes to workers or to letting rooms to such people. Of course, we can't tell from just this string. But I think it's perfectly clear that the example shows the speaker's involvement, and it's the switch that makes this involvement shine through.

On another tape we hear the interviewer expressing his surprise that his interviewee wasn't more *hågad* ('keen') to stay in Sweden and follow in his father's footsteps by taking over *jordbruket* ('the farming'):

10) [men du var inte nå vidare hågad på jordbruket då] *no jordbruk no - no no no - I never wanna touch it*

The subject is obviously such a delicate matter that the speaker completely leaves off the language the interview started in, and utters his genuine feelings in the language he

normally uses not just to conduct business, but to express his attitudes, his emotions, and his deepest convictions. And that language is English, not Swedish!

People who are carried away by their emotions, often express themselves by a whole string of particles: *oh no - well, oh ja you know, oh ja - well - no, oh yes sure ja, ja well see then, no - but then - see, no no uhhuh ...* All these examples were taken from Swedish contexts, and they are all-English strings, with a reservation for those containing *ja*. However, there are strings mixing both languages: *ja - nej - ja - no, de va de väl I guess, ja du see*. In *no da - no*, the word sandwiched between the two negations clearly echoes Swedish *nej da* or *jo da*. There is no English word that can be confused with *da*. But it isn't always easy to identify which is which. *See/se* and *so/så*, for example, are near homophones. Where is the switch-point then of *and so vidare*? And what do we make of *well not vidare*? Is it a truncated version of Swedish *inte nåt vidare*, which roughly means 'not very much' or 'not very well', with *nåt* being a merger of the English negation and the Swedish indefinite pronoun? Confusion now hath made his masterpiece!

In the beginning of this paper I more or less refuted Clyne's hypothesis that a trigger-word can result in a switched particle, e.g. a conjunction. But Clyne also says that conjunctions themselves can sometimes act as triggers. This might help to explain some types of code-switching which are otherwise odd, for instance:

11) because *I skulle gå å hälsa på*, ('I was going to visit'),

or:

12) *I guess he sa så anyway* ('I guess he said so anyway').

Personal pronouns, because of their very nature, are most unlikely cases of switching, unless they form part of a larger chunk. For cases like these single *I* and *he*, the idea of a spill-over from the conjunction itself is perhaps the explanation nearest at hand. If then a conjunction can trigger a sequel in English, what about reaction signals? Here is an emigrant reminiscing about how bewildered he was when he had just arrived and was desperately trying to understand the language he heard around him. This bewilderment is almost metaphorically expressed in his answer to the question of how much English he understood on arrival:

13) *no inte mycke - no inte mycke - no very - mycke lite*

Intensifiers are rarely switched, but is it only just another word triggered by the preceding negation? Or is this another case of heightened involvement in close vicinity to a pragmatic marker?

This may bring to mind a point made early on, namely that instead of drawing a sharp dividing-line between code-switching and transfer, the two aspects of language alternation should be looked upon as a continuum. One argument in favour of this view is that transfer often appears close to pure switches. When, for instance, one of my speakers answers the question whether there were a lot of people around, he says:

14) *ja ja - ja de va - oh yes*

The reinforcing phrase *ja de va* follows the word order of English *yes it was* -very unlike standard Swedish, which requires an extra *det*: *ja de va de*. What we have got is thus syntactic transfer in close proximity to, or even embedded in, a code-switch, if we interpret *ja* as *yeah*. To point out that a transfer follows close upon a switch isn't tantamount to saying that it's triggered by it. But it's tempting to see a connection. When the interviewer asks: *Var du me i godtemplarna* ('had you joined the Good Templars')?, this is the answer he receives:

15) *ja but ja didnt tillhöra godtemplarna because ja var för ung*

A true equivocation! He admits to joining the Good Templars but denies belonging to them, because of his youth. This is, admittedly, my only example so far of the *do*-periphrasis applied on a Swedish verb. What inhibited attitudes or emotions does this bespeak? What the hammer? what the chain? In what furnace was thy brain? Is it simply bad language?

How large a role does the interviewer play?. The interview in itself is of course a speech situation that in many respects differs from ordinary conversation. The set-up is more formal, and the interviewer naturally takes the lead. Since he, or she, chooses the questions, it can't be ruled out that the way a question is framed may influence the answer. As far as the bilingual situation is concerned, the interviewer usually keeps a neutral stance in that he doesn't comment on the interlocutor's language, but tries to steer the language back into the Swedish channel if it strays too far. Only occasionally does our interviewer break his own rules as in the following comment:

16) [*you are mixin English and Swedish*]

The answer he gets is revealing on more than one level:

- *well I do - jag hör aldri någon svenska any mera*

Language loss is not just a process; it also entails a feeling of being lost. The Last of the Emigrants, where do they stand emotionally? Culturally, with their Midsummer rites and Christmas dinners they show their allegiance to the old country, even though the 'Swedish' smorgasbord may include spaghetti with marshmallows. Languagewise, they pay homage to their origin by endeavoring to 'speak Swede', and some of them speak remarkably 'good'. But does their innermost agree with what they profess?

One clue to where their affiliation really lies may be what I call 'flags', metalinguistic phrases. When my Swedes in America break off their Swedish speech with a flag in English, that in itself is no different from the use of a linker or filler or tag. But we must also listen to the words of the flag: *what do they call it now again, oh what do you say*. The choice of pronoun suggests distancing: *they* are the other Swedes, somewhere far away in time and space, and *you* could of course be the interviewer, but it's much more likely to be generic *you*, as in this sausage word query:

17) *I dont know what you kallar den s korven - isterband*

The reason why we other speakers of the Swedish language are referred to in the third or the second person may be that the first person is reserved for the new language:

18) *what do we - på engelskan -*

The speaker continues: *well anyhow vi skulle inte använda de i vårt språk* ('we wouldn't use it in our language'). What if *our language* turns out to be English?

It's often maintained that when everything else of the first language has disappeared, counting, praying and dreaming remain. And swearing. Despite that, when one of our gentlemen thinks back of an old Swedish friend of his:

19) *han hade fått sin skolning i Augustana å å*

he hesitates and bursts out in exasperation:

- *what the heck was his name*

If you can learn to swear in another language, then you have really proved your capacity to assimilate. With great admiration somebody recalls an American foreman who really got on well with his workers by learning to swear in Swedish:

20) han kunde - svärja just beautiful på svenska see - oh oh just beautiful

My very last example should sum up beautifully what I have been trying to convey through this paper:

21) *what the hell var de di (?) - va fan did they call it in Sweden*

If that isn't BAD LANGUAGE what is?

© [Staffan Klintborg](#)

Tables

Table 1: Frequency of code-switching involving linkers I: AND, BUT, OR and COS*

Frames:	Speakers:										Total
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
E+AND+S	0	0	7	6	0	0	0	0	2	5	20
S+AND+E	0	0	14	2	1	0	0	0	2	1	20
S+AND+S	2	0	37	66	1	0	0	1	22	23	152
AND	2	0	58	74	2	0	0	1	26	29	192
E+BUT+S	0	0	0	3	0	0	0	0	0	2	5
S+BUT+E	0	0	4	1	0	0	0	0	5	0	10
S+BUT+S	0	0	8	16	0	0	0	3	11	3	41
BUT	0	0	12	20	0	0	0	3	16	5	56
E+OR+S	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
S+OR+E	0	0	0	2	0	0	0	0	1	1	4
S+OR+S	1	1	2	2	1	0	2	5	3	1	18
OR	1	1	2	4	1	0	2	5	4	2	22
E+COS+S	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
S+COS+E	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2
S+COS+S	0	0	2	7	0	0	0	0	3	2	14
BECAUSE/ COS	0	0	3	8	0	0	0	0	3	3	17
TOTAL	3	1	75	106	3	0	2	9	49	39	287

* also including the full form BECAUSE

Table 2. Frequency of code-switching involving tags YOU KNOW* and SEE (incl. YOU SEE)

Frames:	Speakers:										Total
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
TAGS											
E+YK+S	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1	3
S+YK+E	0	0	1	6	0	0	0	0	0	1	8
S+YK+S	0	0	0	8	0	0	0	0	2	1	11
S+YK+Ø[3]	0	0	0	11	0	0	0	1	0	1	13
YOU KNOW	0	0	1	27	0	0	0	1	2	4	35
E+SEE+S	0	0	0	1	2	0	0	0	0	2	5
S+SEE+E	0	0	2	4	0	0	0	0	0	2	8
S+SEE+S	0	0	0	6	5	0	2	2	2	7	24
S+SEE+Ø	1	3	0	26	4	0	0	3	2	22	61
SEE/ YOU SEE	1	3	2	37	11	0	2	5	4	33	98

* The abbreviation YK is uses in the frames.

Table 3: Frequency of code-switching involving linkers II: YES (incl. OH YES), NO (incl. OH NO) and WELL[4]

Frames:	Speakers:										Total
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
E+YES+S	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2	4
S+YES+E	0	0	0	4	0	0	0	0	0	4	8
S+YES+S	0	0	0	5	17	0	0	2	0	37	61
S+YES+Ø	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	4
YES	0	0	1	12	17	0	0	2	0	45	77
E+NO+S	0	0	0	3	0	0	0	0	0	1	4
S+NO+E	0	0	0	5	4	0	0	0	1	6	19
S+NO+S	1	0	9	19	59	1	3	2	13	42	149
S+NO+Ø	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2
NO	1	0	12	29	63	1	3	2	14	49	174

E+WELL+S	0	0	0	1	1	0	0	0	1	1	4
S+WELL+E	0	0	5	2	1	0	0	0	2	1	11
S+WELL+S	1	0	5	14	3	0	3	4	40	19	89
WELL	1	0	10	17	5	0	3	4	43	21	104
TOTAL	2	0	23	58	85	1	6	8	57	115	355

Footnotes

[1] Paper presented at a conference on BAD LANGUAGE held at Copenhagen University 13-14 November, 1998.

[2] Words within parentheses form the gloss primarily of the Swedish parts of the utterances. Stretches of English have usually been left out. The interviewer's words are given within square brackets. References to the identity of the speakers and the position on the tapes have been left out.

[3] Frames including Ø indicate that the reaction signal occupies a final position.

[4] Since the reaction signals usually follow immediately upon the interviewer's question, cases where the interviewee's response involves a switch are also included.

References

- AIJMER, KARIN. Forthcoming. Corpus-linguistic aspects of discourse particles: The case of *actually*. Seminar paper presented at Växjö University, 28 October, 1998.
- AUER, J.C.P. 1984. *Bilingual conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- BERGER, V. 1912. *Vårt språk*. Rock Island, Illinois: Augustana Book Concern.
- BRINTON, LAUREL J. 1996. *Pragmatic markers in English. Grammaticalization and discourse functions*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- CLYNE, MICHAEL. 1967. *Transference and triggering*. The Hague: Nijhoff.
- FERNANDEZ, M.M. JOCELYNE. 1994. *Les particules énonciatives*. Paris: Presses Universitaires de France.
- GUMPERZ, JOHN J. 1982. *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HALLIDAY, M.A.K. & RUQAIYA HASAN. 1980. *Cohesion in English*. London: Longman.
- HASSELMO, NILS. 1970. Code-switching and modes of speaking. In *Texas Studies in Bilingualism*. Berlin: de Gruyter.
- HASSELMO, NILS. 1974. *Amerikasvenska*. Lund: Esselte Studium.
- HEDBLOM, FOLKE. 1963. Om svenska folkmål i Amerika. In *Svenska Landsmål/Archives des traditions populaires suédoises 1962*: 113-157.
- KLINTBORG, STAFFAN. 1996. Linkers, fillers, tags and flags - code-switching of conjunctions and conversational signals among American Swedes. In P. Sture Ureland & Iain Clarkson (eds.) *Language contact across the North Atlantic*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- ÖSTMAN, JAN-OLA. 1995. Pragmatic particles twenty years after. In B. Wårwik, S-K. Tanskanen & R. Hiltunen (eds.) *Organization in discourse. Proceedings from the Turku conference. 1995. Anglicana Turkuensia 14*: 95-108. Turku: University of Turku.
- POPLACK, SHANA. 1980. Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPAÑOL: toward a typology of code-switching. *Linguistics* 18: 581-618.
- QUIRK, RANDOLPH, SIDNEY GREENBAUM, GEOFFREY LEECH & JAN SVARTVIK. 1985. *A comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.

SCHIFFRIN, DEBORAH. 1987. *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Också Vilhelm Moberg fick sänkt sedebetyg

Av Ingrid Nettervik, universitetslektor i svenska

[Länk till presentation av Ingrid Nettervik](#)

Författarförlaget startade sin bokutgivning år 1970 med bland annat en nyutgåva av Vilhelm Mobergs roman *Sänkt sedebetyg*, den första delen i trilogin om Knut Toring. I förordet beskriver Moberg denna bok som sin första publikframgång. Den trycktes utgivningsåret 1935 i 12 000 exemplar, vilket var mycket på den tiden, och boken blev något av en bestseller.

Man kan fråga sig vad framgången berodde på. *Raskens* (1927) fick ju ett gott mottagande av kritikerna men såldes de första åtta åren inte i mer än 4000 exemplar. Även romanerna om Adolf i Ulvaskog (*Långt från landsvägen*, 1929, och *De knutna händerna*, 1930) håller god litterär kvalitet, men inte heller de blev någon försäljningssuccé. Kanske ligger förklaringen i att *Sänkt sedebetyg* är mer personligt hållen än någon av Mobergs tidigare böcker och att han har lagt in mer av sig själv än i föregångarna.

Den sistnämnda aspekten berör Moberg i sitt förord till nyutgåvan och medger att boken är självbiografisk i ett avseende:

Den avspeglar min *inre* utveckling under min barndoms- och ungdomstid. Men huvudpersonen Knut Torings *yttre* levnadsomständigheter är inte mina. Han är bondpojke med jämförelsevis besuttna föräldrar, jag är född i ett soldattorp med en skröplig hundraårig stuga, där vi bodde nio personer i ett enda rum.

Vilhelm Moberg var soldatson och Knut Toring är bondeson, det är sant, men vad Moberg skriver här måste ändå tas med en nypa salt. Moberg föddes i ett soldattorp och tillbringade sina första levnadsår där, men 1907 flyttade familjen till ett sextondels mantal. Knekten blev hemmansägare och familjen steg socialt. Inte heller är uppgiften med de nio personerna i samma rum helt korrekt. I familjen Moberg föddes visserligen sju barn, men två dog vid späid ålder, det ena före Vilhelms födelse. Magnus von Platen konstaterar i sin levnadsteckning *Den unge Vilhelm Moberg* att Moberg aldrig kunde ha haft mer än fyra syskon omkring sig. Det är mycket nog, men Moberg överdriver alltså i sitt förord situationen med trångboddheten.

En jämförelse mellan *Sänkt sedebetyg* och de barndomsminnen som Moberg återger i *Berättelser ur min levnad* (1968) visar också att det finns betydligt fler överensstämmelser mellan Mobergs barndom och Knut Torings uppväxtförhållanden än de som kan hänföras till författarens inre utveckling. Låt oss göra en jämförelse!

Upplevelsen av döden i de tidiga barnaåren är en parallell. Moberg miste vid fem års ålder en yngre bror. Ungefär lika gammal är Knut när hans lillebror Sture dör. Han ligger helt stilla i sin säng en dag när Knut stolt kommer hem med några "ålkusor" som han har fångat i Gölabäcken. Han väntar sig beröm för sin fångst men ingen bryr sig om honom. Föräldrarna har annat att tänka på än att ge sin äldste son beröm. Gölabäcken, där Knut också snärjer gäddor, har för övrigt sin motsvarighet i Bjurbäcken, som flyter förbi platsen där soldattorpet låg och som i ett par av Mobergs romaner uppträder under sitt verkliga namn, dock inte i *Sänkt sedebetyg*. Vilhelm och hans äldre bror Hjalmar ägnade sig gärna åt gäddfiske i Bjurbäcken.

Låshungern och den oförstående omgivningen som förfäras över detta lyte är ett annat

självbiografiskt inslag. Moberg berättar i *Berättelser ur min levnad* hur hans mor hade tapetserat förstukvisten med Aftonbladets följetongsbilaga men utan att ta hänsyn till den rätta ordningsföljden. Det var Jules Vernes roman *Den hemlighetsfulla ön* som den läshungrige ynglingen inte kunde få något riktigt sammanhang i. Moberg rev då ner tapeterna och lade avsnitten i rätt ordning. Tyvärr saknades slutet. Det fick han vänta med att läsa tills han senare kunde få tag i boken. Också Knut Torings mor tapetserar kökskvisten med tidningspapper som den läshungrige sonen river ner, dock utan att läsaren får veta mer än att det rörde sig om tidningspapper.

Knut Toring får en dag läsa i en tidning att Folkbildningsförbundet i Stockholm lånar ut ett vandringsbibliotek. Han rekviderar detta, och när det äntligen kommer upptäcker han att det följer med lånejournaler som måste fyllas i. Vilhelm Moberg berättar samma historia i *Berättelser ur min levnad*, och båda ynglingarna löser problemet på samma sätt. De fyller själva i journalen med bybornas namn, och när dessa inte räcker till går de till kyrkogården och fyller journalen med namnen på gravstenarna. Två kronor för tjugo böcker kostar bokkalaset Knut Toring. Vilhelm Moberg berättar i *Berättelser ur min levnad* att han för vandringsbibliotekets fyrtiotal böcker fick betala tre kronor.

Lärarinnan som lånar den läshungrige ynglingen av sina egna böcker, läsningen av Bibeln som belönas med en hel krona och korrespondenskursen i modersmålet är ytterligare paralleller. Båda ynglingarna lämnar dessutom skolan med sänkt sedebetyg. I Vilhelm Mobergs fall var det inte så allvarligt som det låter. Magnus von Platen, som undersökt saken närmare, har funnit att samtliga pojkar i klassen fick sänkt sedebetyg det år då Moberg lämnade skolan.

I "Skolan i skogen" berättar Moberg om sin allra första lärare, en före detta knekt, som undervisade barnen om de tre viktiga skiljetecknen, "dä stora, dä halvstora och dä lella skiljetecknet". Samme lärare tycks Knut Toring möta första året i skolan, åtminstone att döma av undervisningen om de tre skiljetecknen som i romanen kallas för "dä lella, dä halvstora och dä stora". "Vid komma ska ni styre er lite, bara lite - så lång tid bara som det tar att blinka en gång", förmanar Knuts lärare. Verklighetens lärare säger så här: "När du sir dä lella skiljetecknet ska du styra dej lite grann, ett ögnableck bara. Inte så länge att du hinner andas."

Påvelsmåla skola, som Vilhelm Mobergs skola hette, låg "i kanten av ett flyakärr djupt inne i skogen". På ursprungsplatsen finns nu bara husgrunden kvar. Själva byggnaden har flyttats ut från skogen fram till byn och tar varje år emot mängder av turister som vill se hur Vilhelm Mobergs skola ser ut. Skolhuset i *Sänkt sedebetyg* beskrivs på ett sätt som överensstämmer med Påvelsmåla skola. Det ligger vid ett stort kärr och innehåller ett stort rum där undervisningen bedrivs och ett litet rum som är lärarens bostad.

Liksom Vilhelm Moberg fick Knut Toring efter det första skolåret en lärarinna i stället för den vresige gubben. Verklighetens lärarinna hette fröken Maja och blev liksom romanens fröken Hjärtkvist upprörd när hon upptäckte att pojkarna tuggade snus. Båda förbjöd de detta oskick och lät barnen gå fram till katedern och visa tänderna för henne varannan dag.

"I min roman *Sänkt sedebetyg* är min skolgångs upplevelser omsmälta till dikt och förvandlade till oigenkännlighet", skriver Vilhelm Moberg i "Skolan i skogen". Han har låtit skolhuset i skogen få två lärarinnor, "en hård och osympatisk, fröken Kamp, en mild och sympatisk, fröken Hjärtkvist". Den sistnämnda har han utrustat med de goda egenskaperna hos sin egen lärarinna. "Jag hade inte glömt att hon lånade böcker åt en lässvulten pojke, och att han lönade henne illa för det."

Uppbrottet från hembygden och bondemiljön är ytterligare något som Knut Toring och Vilhelm Moberg har gemensamt. Knut Toring älskar byn Lidalycke men hatar att leva bland människorna där. Det enda som sprider ljus i hans inre är böckerna. De bidrar också till att ge honom den kunskap som han behöver för att komma bort från byn till den hägrande storstaden.

Om Vilhelm Moberg vet vi att han i sin ungdom avstod från att emigrera till Amerika, som han hade tänkt, mot att han fick gå på Grimslövs folkhögskola. Den kunskap han skaffade sig där hjälpte honom ut i världen. Han läste vidare och hade ambitionen att ta realen men hindrades av spanska sjukan som var nära att sätta stopp för hans liv. I stället blev han journalist. Det dröjde visserligen tills han kom till huvudstaden, men till sist hamnade han där (1929) och befann sig då i en likartad situation som Knut Toring. Moberg bodde i storstaden och hade den älskade hembygden på stort avstånd. Kanske fick han brev från mor Ida Charlotta hemma i Moshult som liknar dem som Knut får från Hilda Toring, kärkomna brev som Knut bär i rockfickan flera dagar efter deras ankomst, brev skrivna med krokiga linjer och stora bokstäver för viktiga ord som "Helsans Dyra Gåfva", "Arbetet" och "Grödan". Hilda Toring är dessutom i likhet med Vilhelm Mobergs mor varmt religiös.

Knut Toring är visserligen inte en framgångsrik författare, vilket Vilhelm Moberg var på väg att bli när han skrev *Sänkt sedebetyg*, men han sysslar med litteratur, dock inte så att han skriver själv. Han är redaktör på veckotidningen *Fristunden*, som liknar *Saxons* eller någon annan av de förströelsetidskrifter där Moberg fick sina noveller och bygdeberättelser tryckta. Och liksom Vilhelm Moberg har Knut Toring som storstadsbo emellanåt problem med sömnen.

Ett viktigt inslag i romanen återstår att kommentera, kärleken. Den spelar en viktig roll för Knut Toring. Hans stora kärlek heter Ebba. Redan i småskolan känner han sig dragen till henne och hans händer vill röra vid hennes hår. Han rycker henne gärna i flätorna och sliter bort det blå flätbandet. Men också när han blir äldre lockas han av Ebbas hår. När han i minnet återvänder till en sådan synupplevelse blir språket nästan lyriskt:

Ebba hukar sig bland vinbärsbuskarna. Hennes bomullsklänning är urväxt, hon går barbent och hon har solbränt skinn på sina fylliga ben. Ljust skimrar hårets flätor mot de svarta klasarna på buskarna. Det är märkvärdigt - fast han är stor och tretton år, så vill han ännu röra vid hennes fläta, om han tordes.

Enligt egen utsago hade Moberg själv hela sitt liv känt sig mer dragen till kvinnor än till män, och som skolpojke hade han tyckt bäst om att prata med flickorna. Pojkarna retade honom för detta och kallade honom för "tösapojk", vilket gjorde honom generad. Trots sitt intresse för flickor var han nämligen på den tiden blyg för dessa varelser och vågade på sin höjd dra dem i flätorna.

När man nu ser hur starkt det självbiografiska inslaget är i *Sänkt sedebetyg* ligger det nära till hands att ana personliga upplevelser också bakom den starka och inlevelserika skildringen av Knuts och Ebbas kärlekshistoria. Det finns personer som med bestämdhet påstår sig veta vem verklighetens Ebba var. Att Moberg själv sagt sig tycka särskilt mycket om romanens kärleksskildring bevisar visserligen ingenting, men nog kan man försiktigt våga påstå att det förstärker misstanken om verklighetsbakgrund.

Hur det än förhåller sig med Ebba och verkligheten, så har vi i Ebba ett av Mobergs finaste kvinnoporträtt. Hon blir till något mer än den första kvinna som Knut får uppleva kärlekens fulla njutning med, som gav honom "kvinnans hemlighetsbräddade gåva". Hon förkroppsligar den sanna kvinnligheten sådan Knut (säkert i likhet med Moberg) uppfattar denna och blir symbolen för den jord ur vilken hon är sprungen. För Knut blir hon dessutom sinnebild för det han svikit genom att lämna Lidalycke by och bosätta sig i huvudstaden. Man kan i Ebbas gestalt skönja konturerna av den arketypiska stora modern. "Hon var en jordens starka kvinna, och hon skulle stanna här och bli en duglig matmor och hustru och föda barn åt gårdens nye husbonde." Detta vet Knut och Ebba när de träffas sista gången, kvällen innan Ebba gifter sig med Knuts skolkamrat Helgo.

Det är åtrån till Ebba som får Knut att i hemlighet lära sig dansa. På loggolvet i dansens virvlar håller han henne för första gången i sin famn. Och den kvällen händer det ofattbara att Ebba bjuder upp Knut till den sista valsen som är flickornas fria val. I armkrok smyger de sig bort tillsammans från logen, och röt månadsåskan som mullrat hotfullt tidigare under

kvällen har avlägsnat sig och lämnat augustinatten varm och regntung. Säkert är det ingen tillfällighet att författaren valt just skördemånaden för detta första kärleksmöte mellan de unga. Det ger en inramning och sensuell förstärkning i sann vitalistisk anda. På slätterängen stannar Ebba tätt intill Knut:

Hennes ögon är ett skimmer som eggjar och förvirrar. Hennes läppar är väntande halvöppna, som beredda att sluta sig om något. Hon har fulla, blodglänsande läppar. Ebbas mun är för honom som en blomkrona, ännu till hälften sluten och döljande hemligheter på sin botten.

Mer än en eldig kyss blir det emellertid inte denna kväll, men det är för ögonblicket nog för Knut som känner att "En sällsam dörr hade öppnats för honom, när Ebbas läppar tog emot hans". Knut går som i yrsel när Ebba sprungit ifrån honom, och läsaren ser honom en stund senare sitta omtumlad på åkerrenen:

Jordens andedräkt omsvepte honom. På åkern gulnade korn och havre, och den mognande äringens dofter stack som söta kryddor i hans näsborrar. En vind kom farande - havrens vippor rasslade sakta och en rönnbuske på renen skakade av sig regnvattnets droppar.

Mer vitalistiskt sensuell kan en litterär 30-talsskildring knappast bli. Det skulle i så fall vara i utformningen av kulissen till den scen där kärlekens fullbordan utspelar sig. Naturligtvis sker detta på ett sädesfält, den havreåker som Knut slagit och där Ebba tagit upp efter honom:

Ur jordbädden under ynglingen och flickan väller dofterna av söta gräs och råa rötter, syrsans spel klingar ur havrestubben invid deras öron. Men omärkligt och utan ljud faller kvälldaggen över havrelyckans ren.

Förklaringen till romanens stora framgång ligger kanske i den inlevelsrika och sensuella kärleksskildringen. Och kanske har den blivit så stark och övertygande för att den inspirerats av händelser i ungdomen. Men mer än hypotetiska antaganden kan dessa funderingar aldrig bli. På samma vis förhåller det sig med påståendet att Vilhelm Mobergs roman *Sänkt sedebetyg* och hela trilogin om Knut Toring (*Sömlös*, 1937 och *Giv oss jorden!* 1939) på djupet handlar om den hemlängtan som plågade Vilhelm Moberg själv. Kanske lät han Knut Toring förverkliga den önskedröm han själv bar på, att bryta upp från storstaden och återvända till jorden och hembygden.

© [Ingrid Nettervik](#)

(Artikeln tidigare publicerad i Iris nr 2 1998)

Är den tyska litteraturen död i Sverige?

Av Bärbel Westphal, universitetsadjunkt i tyska

[Länk till presentation av Bärbel Westphal](#)

Vad skulle du säga om du ombads nämna två eller tre nu levande tyskspråkiga, framgångsrika författare? Böll, Frisch och Dürrenmatt dog för några år sedan. Grass, Lenz och Walser lever - men skriver de? Och visst borde det finnas unga intressanta författare?

I somras gick jag på antikvariat i Göteborg och gjorde mig inga större förhoppningar om att hitta tyskspråkig litteratur. Men se, jag fyndade! Ett tiotal högklassiga verk av unga tyska författare reades till ett pris som var en tredjedel av det redan låga pris man skulle ha betalat i Tyskland. Jag hittade bl.a. riktiga storsäljare som Jens Sparschuhs "Der Zimmersprungbrunnen" (1995) och Kerstin Hensels "Tanz am Kanal" (1994), till råga på allt inbundna.

Jag kan bara spekulera i varför dessa böcker står på antikvariat. Den tänkta läsargruppen: studenter som läser tyska, lärare eller andra som behärskar språket har inte precis kastat sig över dem när de stod i bokhandelns hylla. Det må så vara när det gäller litteratur på originalspråk, men det ser inte mycket bättre ut för de böcker som har översatts till svenska.

En anledning är att svensk bokhandel har ovanan att gallra ut böcker efter bara ett par år för att skicka dem till papperskvarnen. Det är inte bra för inhemsk litteratur och ännu mera ödesdigert för den utländska som behöver lite längre tid på sig att bli uppmärksam av den vanlige bokenköparen. Ett annat skäl är att tyskspråkig litteratur överhuvudtaget inte prioriteras av svenska förlag.

I Akadembokhandelns pocketguide för 1998 finns 21 översatta titlar av tyskspråkiga författare bland totalt 1700. Det är 1,2 %. Om det inte vore för enskilda eldsjälar i förlagsbranschen skulle vi nog aldrig ens ha hört namn som Christa Wolf, Peter Handke eller Thomas Bernhard. Som Per Landin redan 1990 visade i sin avhandling "Von dort nach hier" om receptionen av tysk litteratur i Sverige, betraktas en tysk bok alltid som en förlustaffär. Men man gör inte heller särskilt mycket PR för att ändra på den saken.

För den som går en runda i stadens bokaffärer blir saken uppenbar. Bokhandeln är inte som tidigare den självklara kulturinstitution som värnar om mångfalden i utbudet. Hit kan inte en vanlig bokenkäufer längre gå för att se vad som finns i utländsk litteratur - den anglosaxiska underhållningsgenren undantagen. Med tanke på det snäva utbudet måste förlagen och bokhandeln i vinstsyftets namn ha dumförklarat sina kunder. Bokklubbarna som ju tagit över en större del av bokförsäljningen och pressat priserna har heller inget bättre utbud att erbjuda. Den som inte redan arbetar med litteratur på ett eller annat sätt kommer förmodligen aldrig att få upp ögonen för vad som skrivs i våra grannländer.

Vill man t.ex. få tag i en bok av 1972 års nobelpristagare Heinrich Böll får man bege sig till biblioteken eller antikvariaten som alltmer framstår som rena guldgruvan när det gäller förstklassig utländsk litteratur. En biblioteksundersökning från 1985 delade in böcker i tre grupper: klassiker, kvalitetslitteratur och underhållningslitteratur. Undersökningen visade att av andelen tysk litteratur som lånas ut är 61,4% s.k. kvalitetslitteratur, jämfört med engelskans 19,3% och 31,5% för franskan. För den svenska litteraturens del är motsvarande siffra 43%. Det är självklart att svenskar lånar andelsmässigt flest svenska böcker, ändå borde ovanstående siffror få förlagen att tänka om vad gäller svenska läsa-

intressen. Frågan är om en liknande undersökning idag skulle få totalt avvikande resultat.

För mig framstår det som obegripligt varför inte ens tyska klassiker som Thomas Manns "Buddenbrooks", Günter Grass "Blecktrumman", Max Frischs "Homo Faber" eller Wallraffs ständigt aktuella reportageböcker ges ut i pocketformat. De är inte "svårlästa" och "snåriga", eller skrivna med en för en svensk obegriplig tysk politisk bakgrund. Förlagen borde kunna anamma skivbolaget Naxos filosofi. Vill man verka för kulturen måste den vara lättillgänglig och prisvärd. Det är klart att ingen vill "testköpa" nyare tyskspråkig litteratur för tre till fyrahundra kronor när man ens aldrig har hört talas om Urs Widmer, Durs Grünbein, Elfriede Jelinek, Christoph Ransmayr, eller Peter Schneider. I årets pocketutgåvor finns dock Erica Fischer, Gaby Hauptmann, Ingrid Noll och naturligtvis Patrick Süskinds bestseller "Parfymen", den senare det riktigt stora undantaget vad gäller modern tysk litteratur.

All försäljning vilar naturligtvis på ett gediget arbete vad gäller marknadsföring och reklam. Ta det tyska förlaget Hanser som föredömligt lanserade svenska författare på bred front med sin slogan: "Svenskarna kommer!" Så fick Lars Gustafsson, P-O Enqvist och Thomas Tranströmer sina tyska läsare och i deras kölvatten - får man förmoda - Kerstin Ekman, Jan Guillou och Marianne Fredriksson också enorma framgångar.

Enligt min mening är tiden inne för ett trendbrott. Efter krigsslutet 1945 tog utlandet, så också Sverige, av förklarliga skäl avstånd från en månghundraårig andlig och intellektuell gemenskap med de tyskspråkiga länderna för att vända sig till det anglosaxiska området. Så bröts kontakten med Europa och därmed faktiskt också med vårt eget kulturarv, vilket ju t.ex. återspeglas i konsertföreningarnas programblad. När spelas det inte Bach, Mozart eller Beethoven? Men: det vi anser som vår gemensamma europeiska kultur ligger före eller omkring förra sekelskiftet! Nu är det emellertid snart tio år sedan muren föll, Sverige har gått med i EU och står redan mitt i en gemensam europeisk marknad. Det borde därför också vara dags att återknyta våra kulturella band.

Efter att ha bearbetat andra världskriget och dess följder har den tyska litteraturen nu på ett befriande sätt tagit sig an murens fall, man låter också i högre grad fantasin och humorn spira. De schweiziska och österrikiska författarna står just nu rent av för en kavalkad av högklassig och roande litteratur. Läs alltså gärna: Urs Widmer: "I Kongo", Robert Schneider "Sömnens broder", Christoph Ransmayr "Den sista världen" eller varför inte de två ovannämnda av Sparschuh och Hensel. Fråga gärna på bokhandeln. Kanske har du tur, fast jag skulle tippa att du får gå till biblioteket.

Svenskt förlagsväsen har en uppgift att fylla. Man kan alltid peka på att den svenska marknaden är för liten för "smal" litteratur - vad är åtta mot Tysklands åttio miljoner invånare. Men man skulle också kunna hävda att de åttio miljonerna i Tyskland inte torde ha det ringaste intresse av ett litet lands litteratur som den svenska. Intresse kan dock väckas och intresset för tysk kultur och historia i Sverige är på inget vis utdött.

Bokfloden i världen är enorm och för den genomsnittlige bokälskaren är det inte lätt att vare sig få en överblick över denna eller att följa de senaste trenderna. Det är dock helt omöjligt om medier och bokbranschens aktörer enbart följer marknadsmässiga principer och helt har tappat intresset för att verka för folkbildning, upplysning och mångfald.

© [Bärbel Westphal](#)

[[Detta nummers förstasida](#)] [[Om HumaNetten](#)] [[Institutionen för humaniora](#)]

Vad som kan hända då man installerar ny webbläsare, gårdsgårdar ruttnar och om fnyxar i allmänhet.

Av Per Flensburg, docent i Informatik

Häromdagen hämtade jag hem den senaste versionen av Netscape (ver 4.06). Största anledningen var en ny liten knapp "related sites" som enligt utsago letar reda på sidor som påminner om den man är på. Och mycket riktigt, efter ett tag hittade den två andra ställen, som var relaterade till min hemsida <http://www.masda.vxu.se/~per/index.html>, nämligen ett inlägg som Bo Dahlbom, professor i informatik i Göteborg, hade gjort på konferensen Sanning & Konsekvens och som jag i ett svar hade häftigt kritiserat. Och så fanns det en länk till humanistiska institutionens hemsida. Intet mera.

Det gjorde mig naturligtvis nyfiken. Själv ser jag förstås uppenbara kopplingar mellan mitt eget ämne, informatik, och diverse humanistiska ämnen. Men att en dum webbläsare gör sammalunda, det förvånade mig. Men sagt och gjort, jag klickade på länken till humanistiska institutionens hemsida och kom till en helt perfekt intranetsida! Allt var samlat på ett ställe, redigt och ordentligt uppställt och med god överblick. OK, ska man nu se på de regler som gäller för marknadsföring och utförsäljning av sitt budskap, så bröt man nog mot de flesta av dessa regler, en utifrån kommande, tillfällig besökare överger nog stället tämligen snabbt. Men hemsidorna är väl främst gjorda för internt bruk och då var den här helt idealisk. Jag lyckades t.ex. inom 15 sekunder att sätta upp mig på mailinglistan till GramTime News!

På denna sida hittade jag en nät-tidning, HumaNetten, som jag naturligtvis klickade på och hittade genast en oerhört intressant artikel av Jonny Nilsson och Kenneth Strömberg, båda doktorander i historia. Det var en fascinerande artikel, speciellt som den tog upp saker jag själv gått och funderat över de senaste 10 åren. Därför vill jag gärna, efter fattig förmåga, kommentera detta verk.

Om jag fattat budskapet rätt, så menar Jonny och Kenneth att dagens forskning ofta sysslar med meningslösheter och trivialiteter och att forskarna inte gör sin egen roll i samhället tillräckligt klar för sig. Det kommer mig att tänka på begreppet "fnyx".

Understundom frågar jag mina studenter om de vet vad en "fnyx" är. Naturligtvis vet de inte det. Efter en del lirkande kommer vi fram till att

1. Ett begrepp definieras genom sina egenskaper.
2. "Fnyx" har inga egenskaper.

Det sista förtjänar måhända en del kommentarer. Om man frågar vad fnyx har för färg, så är den frågan meningslös, eftersom fnyx inte har egenskapen "färg". Lika meningslöst som det är att fråga efter färgen på mina tankar, lika meningslöst är det att fråga efter färgen på en fnyx. Lika meningslöst som det är att fråga efter hur många kilo TV:s väderrapport väger, lika meningslöst är det att fråga efter hur mycket fnyxen väger. En fnyx har inga egenskaper, den är tommare än tomma mängden (ty denna har åtminstone egenskapen att vara tom), meningslösare än en dragning i Bingolotto och innehållslösare än en svensktoppsschlager, ja fnyxen är i sanning ett meningslöst begrepp!

På detta viset går jag på en god stund och mina studenter inser hur riktigt tom, innehållslös och meningslös fnyxen är. Men så brukar någon klipsk människa inse att jag faktiskt har stått och ljugit en lång stund. Fnyxen är inte utan egenskaper, ty den har ju ett namn! Tack vare denna meningslösa bokstavskombination kan jag stå och hålla låda för mina studenter och i både bokstavig och bildlig mening tala om absolut ingenting! Fascinerande! Därefter brukar jag berätta om skillnaden mellan data, information och kunskap, men här ska jag istället hävda att mycken forskning är till sin

natur fnyxisk, den handlar om egentligen ingenting, om meningslösa bokstavskombinationer, som blir intressanta just genom att man skriver om dem med ett sådant glödande seriöst allvar! På vilket vis blir världen lyckligare om jag hittar en ny metod att beräkna Halshells delta på? Eller om jag räknar ut att färgen "blå" i programlistor bör förkortas "bl"? Eller att Strindberg i Röda Rummet skrev "Ångbåtsaktiebolaget Triton" på 13 ställen?

Grundfelet är att vetenskapen, som system betraktat, är ett av de mest slutna system som finns. Vetenskapsmän skriver för andra vetenskapsmän (och det gäller kvinnor också!), vetenskapsmän bedömer kvaliteten hos annan vetenskap, vetenskapsmän bedömer vilka andra vetenskapsmän som ska ha forskningsanslag. Hur många icke-forskare läser de tusentals vetenskapliga tidskrifter som förbrukar vår skog? Och hur många av dem som eventuellt läser artiklarna bryr sig om dem? Ska man döma av olika citationsindex, så är det endast ett fåtal procent av denna publiceringsflod som över huvud taget läses. Men hur många miljoner läggs ner på att ta fram innehållet och att sprida eländet ut över världen? Är det detta som är det yttersta tecknet på mänsklighetens framsteg?

Jag uppfattar det så att författarna efterlyser den vishet som gör att forskarna låter bli att bruka skattebetalarnas pengar på dessa meningslösheter. Och det är ett lovvärt syfte, frågan är bara vem som avgör meningsfullheten. Fast om jag förstått er korrekt är det just den diskussionen ni efterlyser. Som det ser ut nu är det vetenskapssamfundet som sätter sina egna regler. Detta görs för att, i enlighet med Lakatos teorier om forskningsprogram, beskydda vetenskapens innersta hårda kärna (som ni så riktigt påpekar, är ganska ruttan) och skydda den från angrepp utifrån. Tänk bara på turerna kring vår universitetsutnämning och ni har ett utmärkt exempel på det vetenskapliga samhällets ynkedom!

Om det är vist vet jag inte, men er artikel fick mig att leta fram Aristoteles Nichomenska etik på min hårddisk och återigen börja leta i bok VI om vad han säger om phronesis (eller "wisdom" som det heter i min engelska översättning). Får se vad det leder till.

Jag konstaterar också att denna artikel, om den blir publicerad, i högskolans belöningsystem ger mig 2 poäng. Hade jag istället fyllt den med hänvisningar till andra stofi.. förlåt, vetenskapsmän, skrivit den på engelska och lyckats övertala någon utländsk tidskrift att publicera den så hade jag fått 40 poäng, lika mycket som när jag skriver en 500 sidor tjock bok eller avlägger doktorsexamen! Hur många människor hade läst mitt opus då? Hur många hade reagerat? Hade någon av er, kära läsare av HumaNetten, kommit i åtnjutande av detta? Hade någon av er nånsin reagerat? Förvisso inte, men genom denna enkla och anspråkslösa publiceringsform när jag min målgrupp, jag kanske lyckas provocera någon mer till att yttra sig, kanske rent av någon börjar tänka efter. Är det inte detta som är forskningens och vetenskapens innersta väsen och yttersta mening: Att få oss till att tänka! Borde inte Växjö universitet premiera vishet istället för vetenskaplighet? Skulle inte det kunna vara en av våra profiler?

© [Per Flensburg](#)

Att vara överens men ändå inte. - Ett bidrag till en fortsatt diskussion om historieskrivning, normativitet och postmodernitet.

Av Roddy Nilsson, doktorand i historia

[Länk till presentation av Roddy Nilsson](#)

- [En välbehövlig debatt](#)
- [Den svåra kunskapsteorin](#)
- [Nilsson och Strömberg - praktiska postmodernister?](#)
- [Ett försök till egen positionering](#)
- [Avslutande anmärkningar](#)

En välbehövlig debatt

Genom regeringens så kallade "reform" av forskarutbildningssystemet har humaniora fått en ordentlig knäpp på näsan och en tydlig uppmaning att rätta in sig i ledet. Den humanistiska forskarutbildningen ska strömlinjeformas och bli mera effektiv, målinriktad och anpassad till samhällets krav. Man måste bli mera inriktad på att producera forskare än forskning. Forskarutbildningens förändring är ytterligare ett steg på den väg mot att göra universitet och högskolor till utbildningsfabriker som anträdde i slutet av 1960-talet. När de gamla fabriker tystnar runt om i landet lever taylorismen i den högre utbildningen. Inte minst mot bakgrund av denna oroväckande signal är det glädjande att två doktorander i historia, knutna till Högskolan i Växjö, Jonny Nilsson och Kenneth Strömberg, i föregående nummer av HumaNetten publicerade en provocerande och tankeväckande artikel med titeln *Vetenskapens gårdsgårdar och slutna rum - Ett bidrag till en förruttnelseprocess och ett nybygge*.^[1] I denna diskuterar N/S en rad viktiga frågor som rör framtidens humanistiska forskning. På många punkter är det lätt att dela N/S åsikter, exempelvis i deras plädering för ett mera "phronetiskt" synsätt där eftertanken och omdömet spelar stor roll som en balanserande och kritiserande kraft gentemot en teknisk och rationellt-instrumentell kunskapssyn. På några andra punkter har jag dock en delvis annorlunda uppfattning och det är i första hand dessa jag ska ta upp här.

I sin artikel blandar N/S på ett inte alltid lyckat sätt insiktsfulla iakttagelser och reflexioner kring tillståndet inom humanistisk forskning med kunskapsteoretiska och allmänt historiefilosofiska spekulationer. Förmodligen har detta att göra med det dubbla författarskapet och att man velat ta upp alltför många aspekter till diskussion. På ett par punkter innehåller också N/S artikel oklarheter och direkta självmotsägelser. Här finns bara utrymme för att ta upp några av de frågor som diskuteras i artikeln.^[2]

N/S uttrycker syftet med artikeln vara att diskutera hur humanistisk forskning ska kunna nå en högre grad av "meningsfullhet" än vad som är fallet idag. Vidare menar man att det är tid att vitalisera vetenskapen så denna mera kommer i kontakt med människors levnadsvillkor. För att kunna närma sig vardagsnivån bör forskarna tona ner sin teoretiska för-förståelse och istället bli mera ödmjuka och lyhörda inför betydelsen av människors handlingar. I sin kritik mot dagens humanistiska forskning menar N/S vidare att denna till stor del kännetecknas av ett snävt vetenskapsideal och en konsensus syn om vilka teorier och metoder som ska tolereras vilket lett till att man förpassats till rollen av att producera snäll och till samhällsutvecklingen anpassad forskning. Man anser också att detta kan ses

som en följd av den moderna vetenskapens falska förhoppningar om ett perfekt samhälle och att denna dragit upp gränser mellan tro och vetande som under flera hundra år skadat kreativitet och forskarglädje. Även om det ligger en hel del i denna kritik lider den paradoxalt nog för att vara skriven av historiker av att vara ohistorisk. Med detta menar jag att N/S normativt influerande beskrivning inte beaktat den konkreta historiska situationen och bakgrunden. Om dagens humaniora är snäll och anpassad är detta inte, som N/S hävdar, resultatet av någon långsiktig trend som kan sättas i samband med framväxten av objektivitetsideal och tilltron till säker kunskap. Humaniora som helhet har i vårt land alltid varit "snäll" och anpassad om man med detta menar att den inte sysslat med forskning som ställt sig kritisk vare sig mot statsmakten - oavsett om denna haft allmänt konservativ eller socialdemokratisk karaktär - näringslivet och marknaden eller mot den egna disciplinens utgångspunkter. Det tidiga 1900-talets humaniora, fr a historiedisciplinen, var djupt ideologisk, på samma sätt som den historiskt-kritiska riktningens praktik hade djupgående ideologiska implikationer. De explicita eller implicita ideologiska positionerna avvek inte på något anmärkningsvärt sätt från vad som omfattades av de samhälleliga eliterna. Vid 1970-talets början ifrågasattes denna förmenta objektivitet av framför allt en historiematerialistisk riktning som pläderade för humanioras emancipatoriska potential. Denna riktning förlorade så småningom det mesta av sin kraft i de fall den inte kom att institutionaliseras. Någon tydlig efterträdare har inte vuxit fram även om det på vissa håll har producerats forskning från nyliberala och marknadsfundamentaliska utgångspunkter som ibland gjort anspråk på att vara ett radikalt alternativ.

Ännu mera ohistorisk är N/S syn på följderna av den moderna vetenskapens framväxt. Den process som ledde till uppdelningen och gränsdragningen mellan tro och vetande som N/S ser som en skada för dagens humaniora var inte resultatet av en strid mellan ett objektivistiskt vetenskapsideal och ett annat. Det var en process där en dogmatisk kristendoms monopol på världsförklaringar konfronterades med ett annat - lika dogmatiskt - sätt att se på världen. I denna bemärkelse handlade det därmed mera om att en form av dogmatism ersattes av en annan - inte om att skapa ett kreativt, öppet och pluralistiskt vetenskapsideal.

Den moderna vetenskapen och dess instrumentella rationalitet övertog kyrkans monopol på världsförklaringar. Denna förändringsprocess försiggick under flera hundra år och har för eftervärlden satt avtryck i form av olika strider och uppgörelser, vilka av den segrande vetenskapen setts som en kamp mellan förnuft och vidskepelse. Strider som förknippats med förnuftets oförvitliga hjältar som Galileo, Descartes, Bacon, Voltaire, Darwin och många andra.[3]

I denna process hamnade delvis humaniora utanför, i en position som vi alltsedan dess har behållit. Det är detta "utanförskap" som avspeglas också i våra dagars diskussioner om vad som är humanioras samhälleliga nytta. Humaniora har i moderniteten allt mera tilldelats en terapeutisk funktion som kan läka politikernas, teknikernas och ingenjörernas sargade själar efter det att dessa tagit besvärliga beslut eller producerat tillväxtframbringande nyttigheter - när Kjell-Olof Feldt eller Carl Bildt fattat några "nödvändiga" beslut att skära i välfärden kan de på kvällen efter dagens värv sjunka ned i soffan och koppla av med en "god bok". Eller så har den kommit att på marknadens villkor ägna sig åt att framställa en oförarglig och kommersiellt gångbar historia för konsumtion i den växande globala nöjesindustrin. Det är möjligt att det idag finns tecken - t ex det så omtalade ökade intresset för historia - på att humanioras position kan förändras. Men jag tror inte vi ska vara säkra på det. Om detta dessutom för historias del fr a ska ske genom produktion av "historia light" i underhållningsversion är det tveksamt om det är något att sträva efter.

Den svåra kunskapsteorin

N/S riktar i sin artikel ett angrepp mot postmodernismens relativism. Här finns inte utrymme för en längre diskussion kring postmodernismens[4] teoretiska status och implikationer. Jag ska dock ta upp några aspekter på den problematik som N/S artikel föranleder.

N/S använder i sin artikel begreppet "relativism" på ett sätt som ger upphov till viss förvirring. Man talar om "den postmoderna kunskapsrelativismen" men använder också termerna "relativism" och "kunskapsteoretisk relativism". I det sistnämnda fallet understryker man dessutom att detta inte är detsamma som kunskapsrelativism. På ett ställe används också termen "nihilism" i samband med diskussionen av postmodernismen.

Att hävda en kunskapsrelativistisk ståndpunkt är *inte* detsamma, vilket N/S tycks hävda, som att förespråka att alla ståndpunkter är lika goda (eller dåliga) utan att hävda att de är relativa i förhållande till ett bestämt sammanhang - socialt, psykiskt, historiskt etc. Att, som N/S också gör, hävda att det postmoderna förnekandet av "sanningen" - om nu detta vore riktigt - också är ett fundament är tämligen poänglöst och saknar hur som helst betydelse utanför det modernistiska tänkande som grundas i just sökandet efter ett sådant fundament. Utanför detta tänkande är nämligen *alla* positioner relativa.

I diskussionen av relativismen bör man också skilja på en kritik av denna som kunskapsteoretisk ståndpunkt i sig och en kritik av de föregivna eller eventuella implikationer en sådan hållning innebär. Det förstnämnda problemet rör frågan om dess teoretiska hållbarhet, möjligheten av säker kunskap, alternativa ståndpunkter etc. Det andra problemet kan sägas vara en moraliskt-etisk fråga. I detta senare fall skulle jag för klarhetens skull hellre än relativism vilja tala om värdesubjektivism eller värdenihilism som motsatsen till den (värde)objektivism N/S uppenbarligen ansluter sig till. Jag menar därmed att begreppet relativism bör förbehållas den kunskapsteoretiska diskussionen. I diskussionen om kunskapsteoretisk relativism menar jag också att ett lämpligare begrepp är realism snarare än objektivism.

Det sätt att skriva historia som N/S pläderar för förutsätter att man kan skilja mellan fakta och tolkning. Frågan är då med vilka kriterier man kan göra detta? Är ryska revolutionen *ett* faktum i kunskapsteoretisk mening? Är förintelsen *ett* faktum i kunskapsteoretisk mening? Är det inte en tolkning? Var går annars gränsen mellan förintelsens objektiva beståndsdelar och dess tolka(n)de? Förintelsens karaktär av katastrof förändrar inte dess teoretiska status utan dess moraliska. Det ska då understrykas att hävdandet att förintelsen inte är ett objektiva faktum i detta sammanhang inte är detsamma som att säga att den (kanske) inte har skett. Förintelsen är en oändlig rad av fakta som först när de ges en kontext (på tolkningsnivån) får status av just förintelse. Det är detta historikern sysslar med oavsett vad han eller hon säger.

Kritiken mot postmodernister för relativism bygger ofta på en missuppfattning. Tvärt emot vad N/S menar förnekar inte postmodernister förekomsten av en oberoende verklighet. I denna mening är också postmodernister realister - till skillnad från filosofiska idealister eller solipsister. Man är också i allmänhet skeptisk till den *kunskapsteoretiska* realismens mest långtgående anspråk på att våra sinneserfarenheter ger oss direkt tillgång till denna verklighet. Att däremot helt förneka att det finns *någon* förbindelse mellan verkligheten utanför oss och oss själva torde idag vara högst ovanligt.

N/S menar också i sin kritik av vad man kallar den postmoderna relativismen att det är "i kretsar påverkade av ett sådant tänkande" som förintelsen av judar och andra grupper förnekas. Här menar jag att N/S i sin iver att kritisera postmodernismen tar fel. Vad förnekarna av förintelsen gör är i allmänhet inte att förneka denna händelse eller serie av händelser utifrån postmodernistiska argument eller diskurser utan utifrån strikt modernistiska källkritiska synpunkter. Förnekarna pekar på frånvaron av synliga spår, frånvaron av synliga dokument, omöjligheten av att organisera och hemlighålla en sådan gigantisk operation, att cyklon B-gasen användes till skadedjursbekämpning etc etc. Argumentet bygger dessutom på det minst sagt tveksamma antagandet att postmodernismen eller känslan av att leva i ett postmodernt tillstånd på ett djupgående sätt skulle ha påverkat eller genomsyrat de grupper där dessa tongångar hörs.

En central kritik från postmodernisternas sida mot den moderna vetenskapen har riktat in

sig på omöjligheten att uppnå sanningen, i bemärkelsen att det finns en förbindelse - korrespondens - mellan ett förhållande, tillstånd etc och utsagan om detta. Postmodernister menar i allmänhet att någon sådan förbindelse inte är möjlig då strukturerna i en utsaga (språket eller andra symboler) *om något* är helt andra än strukturerna eller relationerna i något.

Vad är då "sanning" för postmodernister och vilken funktion har detta begrepp i en postmodernistisk kunskapssyn? Utan att gå in i en alltför lång diskussion kan två påpekanden göras. För det första är "sanning" för postmodernister *inte* ett kunskapsteoretiskt begrepp i dess moderna betydelse. Det postmoderna sanningsbegreppet kan istället sammanfattas i termer av en diskursrelativ och lingvistiskt konstruerad konvention. Ett påstående eller en utsaga blir eller är "sann" inte för att den korresponderar med förhållanden i verkligheten utan för att någon eller några har makt att definiera något som sant. Förhållandet mellan sanning och makt har tydligast uttryckts av Foucault som en relation där dessa båda företeelser obönhörligen hör samman.[\[5\]](#)

Detta innebär, för det andra, *inte* heller att postmodernister förnekar att historikern kan få kunskap om enskilda fakta i det förflutna. Man menar dock dels att enskilda fakta i sig är ointressanta eller triviala, dels att de inte är en "sanning". Vad postmodernister ibland kallar sanningsspelet börjar först på tolkningsnivå. Så snart historikern kombinerar två eller flera fakta kommer den tolkande och konstruerande processen in. En historikers arbete handlar aldrig om ett enskilt faktum, utan om den vikt eller betydelse detta får i förhållande till andra fakta. Det handlar om kombinationen av fakta eller om den roll dessa spelar i teorier, förklaringar, perspektiv etc.

Också när N/S ska sammanfatta sin egen ståndpunkt hamnar man i en position där inledningens radikala anslag snabbt krymper ihop och till slut inskränker sig till att endast handla om önskvärdheten av ökad pluralism. N/S hävdar inledningsvis att historien är objektivt verklig och ibland har lämnat spår efter sig. Så långt håller nog alla praktiskt verksamma historiker med. När man ska definiera vad "spår" innebär skriver man att dessa "ibland" är både historien och konstruktioner men något som "vi oftast med källkritiska metoder kan värdera". Definitionen ger upphov till en rad frågor. Vad menar N/S med att spåren ibland *är* historien? . Vad betyder det att spåren *samtidigt* är historien och konstruktioner? Om man verkligen menar vad man säger pekar detta kunskapsteoretiskt mot vad som filosofiskt brukar benämnas den "naiva" realismen, dvs föreställningen att verkligheten och representation av denna är identiska. Vad betyder då "ibland"? Att spåren ibland är något annat, alternativt kommer till uttryck på andra sätt? Menar N/S att det är historien eller konstruktionerna eller båda på en gång som vi värderar med källkritiska metoder? Detta blir för mig ändå mera diffust.

Naturligtvis har jag avsiktligt ägnat mig åt en kritisk läsning där jag kanske inte varit helt rättvis mot N/S. En mera "empatisk" läsning av N/S kunskapsteoretiska ståndpunkter hade säkert givit ett annat resultat. Jag vill dock med detta peka på de många och svåra problem en sådan diskussion för med sig. Ändå värre vore dock att - som tyvärr alltför många historiker och andra humanister - aldrig reflektera kring dessa problem.

Nilsson och Strömberg - praktiska postmodernister?

Den största svagheten med N/S ståndpunkt är emellertid att de menar att sanningen kan avgöras genom källkritiska metoder medan pluralismen kan placeras på tolkningsnivån. Positionen är både teoretiskt och praktiskt ohållbar då det inte finns någon metod - källkritisk eller annan - som kan fastslå vad som har hänt eller inte hänt. Detta kan endast ske på tolkningsnivå. Att skilja en diskussion av en händelse i sig från tolkningen av densamma är m a o inte möjligt. Historikern undersöker inte den förflutna verkligheten i sig utan förflutna tolkningar av denna verklighet. Jag är helt ense med N/S när de argumenterar för att historievetenskapen måste öppna upp för flera förklaringsmöjligheter och teorier men detta måste få konsekvenser på alla nivåer av forskningsprocessen.

N/S förhållningssätt leder nämligen till en märklig konsekvens. Om N/S, som jag försökt visa, kunskapsteoretiskt intar en både oklar och föga innovativ position förespråkar man däremot i övrigt närmast vad Peter Aronsson kallat en "praktisk postmodernism".[\[6\]](#) Därmed har N/S som började sin vetenskapsteoretiska diskussion med en kritik mot postmodernismen också kommit att slå knut på själva genom att delvis kritisera en teoretisk position som man själv i praktiken pläderar för. N/S menar nämligen att när väl historikerna med källkritiska metoder slagit fast vad som hänt så borde de på tolkningsplanet vara mera generösa och öppna *för i princip vilka teorier som helst*. Det är sedan upp till forskarsamhället och allmänheten att själva avgöra om de vill sätta tilltro till teorierna. Vad är mera "postmodernt" än att forskaren kan välja vilken teori eller förklaringar han vill och att låta läsarna och andra avgöra om de vill ta till sig den? Vari består skillnaden mellan den relativism N/S anklagar postmodernister för och den öppenhet för i princip vilka teorier som helst som de själva förespråkar? Några sidor längre fram tar man några ytterligare steg mot den postmoderna praktiken genom att peka på vad man kallar de "diskurs-alternativ" som föredömen vilka återfinns hos subkulturer, ursprungs-ideologiska motståndsfickor, eko-rörelser liksom hos dem som förespråkar en teologiskt grundad världs- och historiesyn eller "flum".[\[7\]](#) N/S betonar också att historien är en reflexion över nuet samtidigt som man på ett sätt som tydligt påminner t ex om Foucaults synsätt framhåller slumpens eller den omedvetna rationalitetens plats i historien.[\[8\]](#)

Ett försök till egen positionering

Delvis med hjälp av en diskussion som återfinns i sociologen Mats Beronius *Genealogi och Sociologi* ska jag diskutera några tankar kring hur jag ser på historievetenskapen.[\[9\]](#) Dessa tankar ska inte ses som något färdigt "program" utan som ett avstamp för en fortsatt diskussion.

Beronius representerar ett synsätt som tagit starka intryck från bl a Nietzsche och Foucault.[\[10\]](#) Utgångspunkten är ett anti-realistiskt perspektiv där avvisandet av alla former av korrespondens mellan tänkande och verklighet är centralt. Tänkandet kan inte begrunda verkligheten, menar Beronius, utan bara idéer om verkligheten. Om dessa idéer sedan skulle korrespondera med verkligheten är i praktiken ointressant då vi aldrig kan få detta bekräftat. Det finns dock en faktor som antyder att det är omöjligt att konstruera t ex en vetenskaplig teori som en kopia av verkligheten, framhåller Beronius. Denna faktor återfinns i det sätt som vi tänker våra tankar, nämligen via språket och andra symbolsystem. Eftersom dessa uttrycksformer styrs och struktureras av logiska och grammatiska regler utgör de också begränsningar. Vårt sätt att uttrycka oss blir då med nödvändighet "fiktivt", i betydelsen fingerat och konstruerat. Historikern kan inte beskriva eller tala om verkligheten annat än som ett symboliskt system. Historikerns "berättelse" kan aldrig, liksom inte heller författarens, vara identisk med det den är en berättelse om. Båda sorterar, förenklar och organiserar sitt material och båda arbetar inom en "fiktiv" diskurs. Båda kan t o m sägas vara fiktiva i dubbel bemärkelse. Dels genom att det inte finns någon korrespondens mellan berättelsen och det den berättar om, dels genom att det - som t ex Hayden White framhållit - är nödvändigt att konstruera berättelserna för att de ska bli meningsfulla. Det viktiga i Beronius resonemang är, som jag ser det, att vi trots att alla berättelser är fiktioner inte behöver kastas ut i en total relativism eller subjektivism. För även om vetenskapen *som text* är en fiktion är det ändå meningsfullt att tala om vetenskap som *ett sätt att ordna världen* som skiljer sig från andra. Vad historikern gör är att han arrangerar fakta till ett begripligt sammanhang, han väljer och organiserar sitt material i enlighet med sitt *perspektiv*. Detta är det enda sätt vetenskap kan bedrivas på. Utgångspunkten för ett sådant synsätt är filosofiskt sett en pragmatisk tradition där vi utifrån vårt val av perspektiv skapar ett meningsfullt sammanhang. Det är en missuppfattning, understryker Beronius, att tro att vetenskap handlar om att så troget som möjligt återge verkligheten. För *även om* detta vore möjligt (vilket det naturligtvis inte är) så skulle det i vetenskaplig mening vara meningslöst. Att konstruera en identisk kopia av någonting skulle ju inte ge oss varken djupare förståelse eller ökad kunskap.

Den pragmatiska filosofin betonar att de begrepp och teorier varmed vi beskriver och

förklarar verkligheten är konventionsstyrda verktyg.[\[11\]](#) Det förflutna består i princip av ett oändligt antal fakta, händelser, rörelser, processer vilka kommer till historikern som text. Från dessa väljer han eller hon sedan utifrån syften, intressen och problemställningar sina infallsvinklar. Alla forskare skriver genom att använda olika språkliga begrepp in sig i en eller flera diskurser. Detta är nödvändigt för att kunna producera en fungerande och därmed kommunikativt möjlig historieskrivning. Enskilda ord eller begrepp får mening enbart i förhållande till varandra, till den diskurs varinom de finns.

En konsekvens av detta blir för historikern att problemformuleringen måste betonas starkare. Det är på denna nivå de teoretiska och normativa ställningstagandena i första hand måste göras. Här gör historikern utifrån sina kunskapsintressen och syften sina val beträffande teorier, metoder, begrepp etc. Det är dessa val som i forskningsprocessen påverkar vad man ser och söker efter, vad som är relevant och viktigt. Hur skiljer annars historikern på viktiga och oviktiga fakta? Varför är det viktigare för historikern att en man (Karl XIV Johan) låg kvar i sängen en stor del av dagen medan en annan (bonden Jon Persson) steg upp och utfordrade sina djur? Är det verkligen viktigare? Eller är det inte så - vilket jag vill hävda - att det *endast* är viktigare utifrån en viss sorts historieskrivning?

Poängen är att historikern inte kan skilja dessa fakta åt bara genom att bedöma eller värdera dem i sin enskildhet. Vad som bedöms vara viktigt avgörs av kunskapsintresse, tolkningsramar, sammanhang, syfte etc. Historikern måste då vara medveten om att det inte finns några neutrala teorier, objektiva begrepp eller någon opartisk undersökningsmetod. Alla verktyg historikern använder är ideologiskt impregnerade.

Histeskrivningen är liksom andra vetenskaper i princip alltid provisorisk - vilket redan den minsta inblick i historiografin visar oss - och föremål för omtolkning. Detta beror inte i första hand - tvärtemot vad som tidigare ofta framhållits bland historiker - på upptäckten av nya källor, utan på anläggandet av nya perspektiv. Om historikern erkänner och drar konsekvenserna av dessa insikter innebär det också att han eller hon på ett mycket mera tydligt sätt än vad som nu vanligen görs måste problematisera sina egna utgångspunkter.

Historikern måste också i sina slutsatser vara medveten om historieskrivningens provisoriska karaktär och därmed bli öppnare och kanske presentera flera tolkningsalternativ inom samma berättelse. Jag menar också att historieskrivningen måste bli mera medvetet historiografisk i sin metod. Skälet till detta är att historikern i mycket högre grad än vad som vanligen erkänns är påverkad av tidigare historieskrivning. Därför måste också historikern integrera historiografin i sitt eget arbete.

Historiker har länge också prioriterat den kritiska granskningen av andra historiker och deras arbeten. Historikern måste emellertid också, i mycket högre grad än idag, inta ett reflexivt och kritiskt förhållningssätt till sig själv och sitt eget arbete. Han eller hon får inte "g(l)ömma" sin position eller roll, sina intressen eller ideologiska preferenser etc. Det går inte längre att tro att man inte intar någon position alls eller att denna enbart är en funktion av rollen som professionell historiker. Det enda möjliga valet är, som den engelske historikern Keith Jenkins framhållit, ett val mellan en historieskrivning som är medveten om vad den håller på med och en som inte är det.[\[12\]](#)

Avslutande anmärkningar

N/S diskuterar inte alls den "vändning mot språket" (eng "the linguistic turn") som direkt eller indirekt också kommit att påverka historievetskapen under de senaste åren och vilken lett till, om inte en misstänksamhet mot språket som redskap, så i varje fall en sund vaksamhet gentemot dess faror och begränsningar. Den uppmärksamhet som riktats mot språket har också bidragit till ökad medvetenhet om dess karaktär av arbiträrt och kulturellt format teckensystem. Denna medvetenhet medför bland annat att distinktionen mellan det förflutna som något som skett och historien som skriven text blir mycket skarpare än vad N/S erkänner. Det förflutna kommer alltid till oss som redan tolkad verklighet; vad vi som historiker gör är en tolkning av en tolkning. En annan ytterst viktig fråga som N/S inte

heller diskuterar är den om framställningsformen.

Det är intressant att N/S inte en enda gång nämner uttrycket "makt" i sin artikel. Är makten frånvarande i deras humanistiska forskarvärld? Befinner sig humanisterna i en maktbefriad sfär - i orkanens öga? Naturligtvis är det inte så och det menar säkert inte N/S heller. Inte desto mindre är det illustrativt att man inte tar upp maktdimensionen i sin diskussion av den humanistiska forskningen. Det visar i varje fall på en prioritering som inte tillmäter denna dimension särskilt stor betydelse. Eller är det tvärtom så att N/S tar denna så pass för given att man därför inte ser den? Jag tror det snarare är så man ska se frånvaron av maktdimensionen i N/S artikel. Dessutom använder N/S en rad andra begrepp som implicerar maktförhållanden. Frågan om makten kan med anledning av N/S artikel emellertid också spetsas till något. Kan man förändra den humanistiska forskningen - i den riktning N/S vill eller någon annan - utan att också förändra de maktrelationer som sätter sin prägel på detta fält?

Humanioras förhållande till vad som med en filosofisk term skulle benämnas "världen" är dels ett vetenskapligt problem av påverkan, inflytande och förhållningssätt. Det handlar om att den instrumentella rationaliteten har trängt in i humanioras värld i form av handtagslösa fönster eller om att den postmoderna vågens förmenta relativism frambringar förintelseförnekare. Men den humanistiska forskningen är också en del av samhället institutionellt sett. Här öppnar sig en stor och svår diskussion som ytterst rör frågor som: Vad ska vi med humaniora till? Vad ska humaniora syssla med? Vem eller vilka ska bestämma vad humaniora ska handla om? N/S menar att humaniora bör ha vad man kallar en "profetisk" uppgift och i högre grad än idag gå emot strömmen, utmana och komma med obekväma frågor. På denna punkt är jag helt överens med N/S.

Jag skulle också vilja gå åtminstone ett halvt steg längre och hävda att humanistisk forskning i dagens samhälle delvis t o m ska stå i opposition till statsmakternas och marknadens krav på anpassning, likriktning och på att producera samhällsrelevant och tillväxtinriktad kunskap. En humanistisk forskning som är enbart "nyttig" och "samhällsrelevant" blir garanterat också en steril och improduktiv forskning. Denna hållning har dock sina risker och placerar ofelbart den humanistiska forskningen i ett prekärt läge inte minst ekonomiskt till anslagsgivande rådsorgan, fonder och andra tänkbara finansärer. Oavsett vad som sägs om forskningens frihet kommer i praktiken alltid den okonventionella, oprövade och nydanande forskningen att ha det svårare än den anpassade, välkända och redan accepterade när det gäller resurser. Detta är ingenting att moralisera över. Kanske är det så att humaniora måste ta dessa risker för att behålla sin självständighet och självaktning.

Jag tror att N/S som teoretiska realister och praktiska postmodernister är representativa för en ganska stor del av den yngre forskargenerationen i historia i vårt land. Skillnaden består huvudsakligen i att N/S försökt att aktivt reflektera över sin position. Vad jag menar visar sig i N/S artikel avslöjas som teoretiska oklarheter och motsägelser kan förvisso ses som svagheter men är samtidigt ett lovvärt uttryck att börja det tyvärr bland historiker alltför ovanliga arbetet med att reflektera över sina egna och historiedisciplinens teoretiska utgångspunkter och implikationer. Även om jag med min kritik har försökt visa på att N/S utgångspunkter behöver preciseras och utvecklas för att vara teoretiskt hållbara så är detta inte detsamma som de är *praktiskt* oanvändbara. Jag tror nämligen att de flesta av oss beträffande förhållandet mellan våra teoretiska resonemang och vårt praktiska arbete som historiker uppvisar likartade lakuner och inkonsistenser. Det existerar varken några vetenskapligt-teoretisk konsistenta historiker eller historiska arbeten. Detta är inget speciellt för historiker utan gäller säkerligen lika mycket de flesta andra discipliner. Vetenskapen är en provisorisk verksamhet där också forskaren förändras. Men det är också en följd av människans villkor - historikern är inte och kommer förhoppningsvis aldrig att bli någon dator.

[Roddy Nilsson](#)

[1] [HumaNetten nr 2 \(1998\)](#).

[2] Jag kommer i min artikel helt att uppehålla mig vid historiedisiplinen såsom den traditionellt har definierats. I likhet med Nilsson/Strömberg menar jag dock att vad jag har att säga på det principiella och teoretiska planet även har relevans för det övriga humanistiska fältet och delvis även för vissa andra discipliner.

[3] Se t ex Joyce Appleby/Lynn Hunt/Margaret Jakob, *Telling the Truth about History*, New York och London 1994, ss kap 1 och 2.

[4] Väl medveten om det problematiska i detta använder jag i Nilssons och Strömbergs efterföljd avsiktligt termen "postmodernism" på ett vagt och tämligen obestämt sätt. Jag har dock mera utförligt diskuterat innebörden i begreppet i annat sammanhang. Se Roddy Nilsson, "Postmodernismen i historieundervisningen - hot eller löfte", i *Historielärarnas förenings årsskrift 1996/1997*, 1997 s 69-78.

[5] Se t ex Michel Foucault, *Power/Knowledge*, New York 1981, s 131ff.

[6] Peter Aronsson, "En lomhörd dialog? Den historievetenskapliga debatten på 1990-talet", *Historisk Tidskrift* 1998:1, s 70.

[7] Nilsson/Strömberg: [\[länk till åsyftat stycke\]](#). Citationstecken i originalet.

[8] Nilsson/Strömberg: [\[länk till åsyftat stycke\]](#).

[9] Mats Beronius, *Genealogi och Sociologi. Nietzsche, Foucault och den sociala analysen*, Stockholm/Stehag 1991.

[10] Se också Mats Beronius, *Bidrag till de sociala undersökningarnas historia eller till den vetenskapliggjorda moralens genealogi*, Stockholm/Stehag 1994.

[11] Richard Rorty, *Consequences of Pragmatism*, Brighton 1982.

[12] Keith Jenkins, *Re-thinking History*, London 1991, s 69.

Scripta Minora och Rapporter: senaste publikationsnytt

Skriftserien **Scripta Minora** startade 1989 och innehåller uppsatser och rapporter författade av studenter och lärare vid institutionen. En förteckning över samtliga nummer finns på adressen <http://www.vxu.se/hum/publ/scriptaminora/>. Numera är serien reserverad för C- och D-uppsatser av hög kvalitet. Uppsatser och rapporter författade av forskare och lärare publiceras i **Rapporter från Högskolan i Växjö, Serie 1 Humaniora**.

För **abonnemang** på Rapporter kontakta [redaktören](#) eller [Magnus Nilsson](#). För abonnemang på Scripta Minora kontakta [Inger Möller](#). Abonnenter erhåller **20% rabatt**. För **lösnummer** kontakta [Inger Möller](#).

Scripta Minora. Nr 40 1998.

Francine Wallster: "Il, c'est moi-même devenu personne, autrui devenu l'autre" Trois lectures de la nouvelle Le Horla de Guy de Maupassant. ISBN 91-7636-167-5. Pris 50 kr + moms.

Dans cette étude Francine Wallster nous invite à faire un voyage à travers la nouvelle *Le Horla* de Guy de Maupassant, nouvelle écrite sous forme de journal et ayant pour thème l'angoisse de la dépossession de soi. Maupassant y décrit le cauchemar d'un homme croyant à l'arrivée d'un être nouveau sur la terre. L'intrusion de l'inconnu dans sa vie lui fait perdre la raison. Il sombre dans la folie croyant être possédé par cet autre qu'il nommera le Horla. Francine Wallster montrera qu'à partir de ce nom énigmatique, plusieurs interprétations ou lectures sont possibles. Le Horla est-il un être invisible, le fruit d'une hallucination ou bien la représentation symbolique de la Mère? Les voiles cachant les différentes perspectives du texte seront levés à l'aide d'une analyse à la fois thématique et narratologique pour aboutir à la question: et si une quatrième lecture s'imposait? - Derrière un voile se cache un autre voile cachant un autre voile ... à l'infini ... La Littérature n'a aucune limite, aucune clôture, aucune interprétation n'est définitive ... pourrait être le message de Maupassant.

Rapporter från Högskolan i Växjö, Humaniora. Nr 5 1998.

Maria Estling: A preposition thrown out (of) the window? On British and American use of *out of* and *out*. ISBN 91-7636-183-7. Pris 50 kr + moms.

Talent can walk out the door and agencies have precious few assets beyond the goodwill of their customers.

This sentence, found in the British quality paper *The Independent* from 1995, can make us ask the question: Are the British on the road to throwing a preposition out of the window? Is the "American" construction *out the window/door* (without *of*) gaining ground in British English? This report on two competing constructions (*out* and *out of*) is based on a study of large computerised text corpora of written and spoken English. Besides comparing British and American English from a general point of view, it also goes deeper, looking at context to see if there are other factors apart from the dialectal one that might influence the choice of construction. Is the construction without the preposition *of* more common with certain types of preceding verbs? Could there be a difference depending on whether

Rapporter från Högskolan i Växjö, Humaniora. Nr 4 1998.

Angelfors, Petersson, Stenborg (red.): Sammanhang. - Elva essäer om text och läsning tillägnade Anders Ringblom. ISBN 91-7636-182-9. Pris 50 kr + moms.

Kollegor vid Högskolan i Växjö vill med boken *Sammanhang* tacka Anders Ringblom för hans insatser som lärare och inspiratör på Institutionen för humaniora. Elva skribenter bidrar med artiklar i ämnen som på olika sätt närmar sig problem kring texttolkning. Här aktualiseras sociala och historiska, feministiska, religiösa och språkvetenskapliga kontexter. Här belyses genrer som essäistik, novell, roman och notis. Sammantagna ger artiklarna en bild av den litteraturvetenskapliga profilen vid Högskolan i Växjö.

Rapporter från Högskolan i Växjö, Humaniora. Nr 6 1998.

Peter Aronsson (ed.): The Making of Regions in Sweden and Germany: Culture and Identity, Religion and Economy in a Comparative Perspective. ISBN 91-7636-189-6. Pris 50 kr + moms.

The Nation-state is the most outstanding example of how successful regions create an institutional structure for exercise of power towards other regional competitors. This could never be done by a simple act of power. The intellectual scene has to be managed by symbols, official monuments and the production of a national narrative, i. e. historical writing.

The interest in other regions has had low priority in Sweden and has been suppressed in Germany due to strong forces in favour of the modern nation-state. In the last decade a new interest has emerged for regional dynamics due to both European integration which reaches down directly to sub-national regions, and to the insight that the contemporary nation-state is not given by God or Nature. Boundaries and identities have changed and will continue to change.

the construction is used in a literal or a figurative sense?

Rapporter från Högskolan i Växjö, Humaniora. Nr 7 1998.
Magnus Levin: On Concord with Collective Nouns in English.
ISBN 91-7636-192-6. Pris 50 kr + moms.

Her family are quite well off whereas Celie's family is poor.
The above sentence contains two different concord patterns with one type of collective noun. The instance with the plural verb involves agreement of the verb with the *meaning* of the subject, and in the second instance the verb agrees with the *form* of the subject. These examples of notional concord and grammatical concord can serve as a summary of what this report deals with. The aim is to investigate syntactic variation in the area of concord with collective nouns in Present-Day British English and to explain the factors influencing the choice between either singular or plural concord marks. Throughout the investigation comparisons are made between scientific texts, fictional texts and spoken language. The factors discussed include differences between verbs, relative pronouns, personal pronouns and subject complements. In addition, an attempt is made to try to determine if change is taking place in this area. Furthermore, the influence of the degree of animacy of the collective noun and the interval length between noun and the concord mark are given some consideration.

(A shorter version of this report has been published in: Renouf, Antoinette (ed.) *Explorations in corpus linguistics*. Amsterdam: Rodopi. 99-111.)

Comparative studies are always rewarding. What we think is unique is shown to have parallel existence in other environments and what we think is universal can be shown to be a historic peculiarity to a certain context. The papers in this volume contribute to a comparative approach to the study of regions across the national borders of Germany and Sweden. It is a documentation of results and ongoing research programs at the University of Växjö and Universität - Gesamthochschule Siegen.

Rapporter från Högskolan i Växjö, Humaniora. Nr 8 1998.
Internationale Fachkonferenz zum Thema Textsorten Växjö 6.9 1996. ISBN 91-7636-193-4. Pris 50 kr + moms.

Gestützt auf sprachgeschichtliche Quellen unternehmen deutsche und schwedische Germanisten und Historiker den Versuch unterschiedliche *Textsorten* zu definieren. Ein abschließender Beitrag beschäftigt sich mit moderner Multimedientechnik und einem Programm-Prototyp mit dessen Hilfe man beabsichtigt Texte verschiedener Art aus verschiedenen Epochen den Studenten auf dem Bildschirm nahe zu bringen.

Med utgångspunkt från språkhistoriskt källmaterial försöker tyska och svenska germanister och historiker definiera olika textsorter. Ett avslutande bidrag ägnar sig åt den moderna multimediatekniken. Ett program med vars hjälp olika äldre textsorter skall göras tillgängliga för studenter i datorversion är under utveckling.

Till skönlitteraturens lov. En recension av *Skrivutveckling och skrivundervisning* av Kerstin Bergöö, Karin Jönsson & Jan Nilsson, Studentlitteratur 1997

Av Gunilla Byrman, universitetslektor i nordiska språk

[Länk till presentation av Gunilla Byrman](#)

Inledning

Vad är en bra text? Vad är skrivutveckling? Vad är god skrivundervisning? Frågorna är utgångspunkt för boken *Skrivutveckling och skrivundervisning* (198 sidor), utgiven i slutet av 1997 på Studentlitteratur, Lund. De tre yrkesverksamma lärare som författat boken är Kerstin Bergöö lärarutbildare vid Högskolan i Kristianstad, Karin Jönsson lågstadielärare och lärarutbildare vid samma lärosäte och Jan Nilsson mellanstadielärare i Landskrona och lärarutbildare vid Lärarhögskolan i Malmö.

Boken är avsedd som lärobok för grundutbildning och fortbildning av lärare. Den kan sägas vara resultatet av ett individuellt arbete i grupp. Kärnan i boken utgörs av innehållsanalyser gjorda på elevtexter från låg- och mellanstadiet. Dessa analyser sätts i relation till undervisningens innehåll och utformning och till barnens skrivutveckling.

Bokens uppläggning och innehåll

Trots de gemensamma ramarna för arbetet har författarna fördelat huvudansvaret för tre av bokens kapitel enligt följande. Kerstin Bergöö ansvarar för litteraturgenomgången i kapitel 2, Karin Jönsson för kapitel 4, som avhandlar undervisningsförlopp, elevporträtt och analyser av texter från lågstadiet. Studien sträcker sig över tre år. Jan Nilsson ansvarar för kapitel 5, som har samma uppläggning som kapitel 4 med den skillnaden att Jan Nilsson behandlar årskurs 5-6 på mellanstadiet; denna studie löper över två år.

Förutom dessa kapitel finns en inledning (kapitel 1), där författarna ställer frågan: "Vad är det allra svåraste med att vara svensklärare?" Denna fråga ställdes också till lärarkandidater vt 1995 och svaret som författarna fick blev: "Att få alla barn att bli glada och duktiga läsare och skrivare." Författarna återger lärarkandidat Maria Holsts tentamensuppgift från vt 1990, "En dokumentation om skrivutveckling", som är en framställning om hur en elev erövrar skriftspråket utan någon formell undervisning. Jag frågar mig varför det framhävs som positivt att inte få någon formell skrivträning. Barnen hade kanske nått målet för skrivträningen tidigare om sådan hade givits parallellt med den fria pedagogiken. Alla begåvningsstyper måste ju ges en chans i skolan, och olika undervisningsmetoder borgar för att så många elever som möjligt får en adekvat träning.

I kapitel 2 gör Kerstin Bergöö en genomgång av litteratur om barns språkutveckling och språkinläring. Med avstamp i verk av Ragnhild Söderberg, Frank Smith, Olga Dysthe och James Britton skisserar hon hur barn erövrar skriftspråket. Vidare berör hon vad som händer med barns skrivutveckling i skolan. I detta sammanhang hänvisar hon till de artiklar som finns i antologin *Skrivutveckling under skoltiden*, Sandqvist & Telemann, 1989 och *Språkrätt*, Telemann, 1979.

Därefter diskuterar hon kortfattat skrivutveckling, skrivundervisning och svenskämnets uppgift. Hon nämner *Elevtext. Analyser av skoluppsatser från åk 1 till åk 9* av Josephson, Melin & Oliv, 1990, och avfärdar boken som alltför normativ och instrumentell. Frågan är

om inte Bergöö därmed kastar ut barnet med badvattnet, eftersom analysmetoderna och exemplen i *Elevtext* kan få många lärare att inse brister och förtjänster i sina elevers texter, inte minst på strukturell nivå, dvs. i disposition, textbindning och textprogression. Dessa textnivåer är det bra mycket svårare att uttala sig om än om exempelvis rättstavning och ordkunskap. Många lärare ute på fältet har i allmänhet inte så goda kunskaper om texters makronivå att de på ett adekvat sätt kan hjälpa sina elever. Författarna vittnar om lärarkandidaternas osäkerhet om hur de i praktiken ska hantera ortografi och grammatik i skolorna, men låter tyvärr sedan frågan falla. På dessa områden finns det en del att göra utan att för den skull galoppera på gamla käpphästar. Analysredskapen i *Elevtext* hade också ämnat sig sällsynt väl för författarnas analyser av elevtexter.

Bergöö borde också förklarat de termer och begrepp som hon använder när hon gör litteraturgenomgången, eftersom de inte kan anses vara allmängods hos de läsare boken vänder sig till. Vet alla dessa läsare exempelvis vad begreppen *diskursiva skrivare*, *textkärna*, *satellittext* och *dekontextualisering* står för?

I nuvarande skick framtonar litteraturgenomgången som en tämligen vidlyftig tankekökenmödding. Författaren borde antingen valt att helt kort ge läsaren tips om böcker i ämnet eller hellre utvidgat framställningen med resonemang och förklaringar av teoretiska begrepp som senare omnämns i analyskapitlet. Om detta blivit gjort hade framställningen vunnit i klarhet och blivit mer användbar.

Kapitel 3 ägnas en beskrivning av de klasser och elever som de analyserade texterna är hämtade från och varför de tre eleverna blev utvalda för undersökningen.

Undersökningsmaterialet är inte stort: en flicka och en pojke på lågstadiet, och på mellanstadiet en pojke som är tongivande i sin klass. Författarna har också, då de valt elever, gjort det från klasser som nästan inte har någon elev med invandrarbakgrund. Detta är en brist, och en beskrivning av skrivutveckling hos elever med invandrarbakgrund hade varit intressant att ta del av. Invandrarbarnen är en stor och viktig grupp i dagens svenska skola, och det är viktigt att få ökade kunskaper om dessa barns skrivutveckling. Urvalsmetoder för studien och materialets storlek måste få konsekvenser för resultatet och för resultatets tillämplighet i praktiken.

Författarna redogör också för sin pedagogiska grundsyn som i princip knyter an till nuvarande läroplan, dvs. arbetet ska vara funktionellt och inriktat på förståelse. Dock gör de tilläggen att skönlitteratur utgjort basen för arbetet och att lärarna jobbat oberoende av traditionella läromedel.

Alla tre författarna är skönlitterärt orienterade i sin pedagogik, vilket ger en förhållandevis ensidig vinkling i analyserna och de slutsatser som redovisas. Här hade, som tidigare nämnts, ett lingvistiskt perspektiv kunnat fördjupa analyserna och därigenom givit fler uppslag till angreppspunkter för att hjälpa barn i deras skrivutveckling.

Karin Jönssons kapitel 4 om lågstadiet och Jan Nilssons kapitel 5 om mellanstadiet är överlag lättlästa men inte alltid lättbegripliga. På s. 62 skriver Karin Jönsson att: "Analysen är i första hand tänkt att följa elevens skrivutveckling." Vad detta innebär i praktiken förblir oklart boken igenom eftersom ingen av författarna grundligt diskuterar detta. Här hade jag önskat en orientering om vilken analysmetod de tänkt använda och vilka textnivåer de tänkt analysera i sina elevers texter.

Karin Jönssons undervisning inriktas mestadels på funktionellt skrivande och barnen skapar såväl individuella som kollektiva texter i olika genrer. Jönssons första analyser i kapitel 4 är tunna och framstår som osystematiska. Att analyserna avtecknar sig på detta sätt beror delvis på, som jag ovannämnt, att varken Jönsson eller Nilsson deklarerar vilka analysredskap de använder i sina analyser och vilka språknivåer de behandlar. Metoderna borde inledningsvis tydligt ha deklarerats. Som det nu är framstår analyserna mestadels som allmänt tyckande från författarnas sida, och det som kommer fram i analyserna framstår inte sällan som tillfälligheter. Hur ska en vetgirig lärare i den svenska skolan

kunna ha praktisk användning av sådana analyser? Det finns heller ingen tydlig koppling mellan Bergöös litteraturgenomgång i kapitel 2 och Jönssons resp. Nilssons textanalyskapitel, vilket leder till otydlighet.

Jan Nilsson har lagt upp svenskundervisningen tematisk med integrering av olika ämnen. Skönlitteratur är en källa till kunskap, och eleverna får skriva egna texter i olika genrer och situationer. Andra uttrycksmedel såsom bild och drama ingår också. Arbetet bedrivs oberoende av traditionella läromedel. Vidare väljs teman och arbetsformer i demokratisk anda, när det är möjligt. Alla de nämnda ingredienserna i undervisningen syftar till att skapa förståelse och begreppsmässig uppbyggelse hos eleverna. Detta är ett funktionellt och adekvat sätt att arbeta på. Men frågan är om inte sakprosa borde ha fått spela en mer framträdande roll i undervisningen, eftersom det mesta som läses av barn och, även av vuxna, är just sakprosatexter. Ibland blir de långa exemplen ur Nilssons elevtexter tyngande. De blir longörer och känns som utfyllnad. Om författaren i stället hade samlat texter där typiska drag i skrivutveckling hade belysts, så hade analyserna troligen blivit mer givande för lärare på fältet.

I kapitel 6 förs ett sammanfattande resonemang om eleverna i undersökningen, inalles tre, om hur deras skrivförmåga har utvecklats. Detta relateras sedan till den undervisning de åtnjöt. Kapitel 6 är ett stort försvarstal för författarnas undervisningsmetoder.

Skrivutveckling och skrivundervisning utvecklas här till en renodlad bekännelseskraft. Studiens vetenskapliga trovärdighet hade vunnit på om författarna hade undersökt texter från en kontrollgrupp som hade utsatts för enbart traditionell undervisning. Som det nu blir kan författarna egentligen inte bevisa att deras metoder är till gagn för elevernas skrivutveckling, eftersom alla elever från 6-7-årsåldern till puberteten genomgår ett slags utveckling där de mognar som skribenter och skriver allt bättre texter.

Vidare skriver författarna i slutet av kapitel 6, s. 184, att: "Syftet är alltså i första hand att reda ut och få syn på sina tankar - inte att producera en felfri text." Varför inte försöka uppnå bådadera? Barnen förväntas om inte förr så åtminstone på gymnasiet producera förhållandevis formellt felfria texter. För att kunna göra det då måste barnen på ett funktionellt sätt tränas från sina tidiga skolår att skriva adekvata och formellt korrekta texter.

Kapitel 7 är en sammanfattning där författarna försöker besvara de tre frågor som ställdes i inledningskapitlet, dvs.: Vad är en bra text? Vad är skrivutveckling? Vad är god skrivundervisning? Författarna säger att: "*En bra text är en text som står på egna ben.*" Detta är en utmärkt utgångspunkt, men det finns i verkligheten många texter som fungerar fast de inte står på egna ben. Detta har ju med kommunikationssituationen att göra. På s. 181 står det: "Vi har också visat att det finns tydliga kopplingar mellan kvalitén i elevernas texter, deras skrivutveckling och undervisningskontexten." Nej, detta har inte författarna visat och kan inte författarna visa med en undersökning som har denna uppläggning. De kan hålla det för troligt men aldrig bevisa det.

I slutkapitel 8 återges en textanalys med rubriken "Sixtens brev", skriven av Pia Meijer, lärarkandidat på Lärarhögskolan i Malmö. Denna textanalys har en synnerligen lös koppling till den föregående framställningen. Därefter säger författarna på s. 186: "Tanken med den här boken är naturligtvis att den ska hjälpa lärare och lärarstuderande att göra egna analyser av sina elevers texter och sin egen undervisning för att därigenom förstå dess kvalitéer och eventuella brister."

Sammanfattande omdöme

Tanken att boken ska vara ett stöd för blivande och redan verksamma lärare är god. Det är otvivelaktigt så att boken ger konkreta tips om hur man kan lägga upp undervisning och skrivundervisning. Samtidigt ska det sägas att boken hade fungerat som ett bättre lärarstöd om författarna hade haft färre textexempel och fler principiella resonemang om skrivande och skrivutveckling.

Boken hade kunnat bli ett synnerligen användbart redskap för blivande lärare och lärare ute i den svenska skolan om också lingvistiska analysmetoder hade utnyttjats vid analyserna, eftersom det är vår plikt som svensklärare att undervisa i såväl litteratur som språk.

Med samhällets ökade användning av IT, så har språkförmåga alltmer kommit att handla om skrivande och i synnerhet skrivande som är formellt korrekt, annars kan kommunikationen bryta samman. Därför måste barn tidigt i sin bildningsgång få undervisning i hur man skriver formellt korrekta sakprosatexter. Att inte ge sådan undervisning parallellt med undervisning i skönlitterärt skrivande är ett svek mot eleverna.

Språkets formsida kan och får inte åsidosättas. Enligt min mening ger författarna inga konstruktiva förslag till genvägar att erövra språkets formsida. Det är viktigt att eleverna får fasta riktlinjer för hur de formellt ska utforma sina texter på såväl mikronivå som makronivå.

För att kunna analysera elevers skrivutveckling och språkutveckling kan man inte enbart göra en innehållsanalys om man som lärare och forskare vill eftersträva en så mångsidig belysning av texterna som möjligt. Man måste också göra en grundlig språkanalys för att kunna hjälpa sina elever till ett innehållsligt och formellt välutvecklat skriftspråk. Det är sålunda inte frågan om ett antingen eller, utan snarare om ett både och. Detta borde författarna ha tagit större hänsyn till vid presentationerna av analyserna. Då hade boken haft ett större värde som hjälpmedel för blivande lärarna och redan yrkesverksamma lärare som vill vidareutbilda sig.

© [Gunilla Byrman](#)

[\[Detta nummers förstasida\]](#) [\[Om HumaNetten\]](#) [\[Institutionen för humaniora\]](#)

Recension av Lars Ericson (red), *Vägen till Westfaliska freden. Sverige och trettioåriga kriget* (Historiska media 1998)

Av Peter Danielsson, fil. lic. i historia

[Länk till presentation av Peter Danielsson](#)

I oktober 1648 satte förhandlingsdelegaterna i de westfaliska städerna Osnabrück och Münster sina namn under de 128 paragrafer som utgjorde det dokument vilket gått till historien under benämningen Westfaliska freden. 350-årsminnet av freden uppmärksammas i år genom ett stort antal utställningar och böcker.

En av böckerna som publicerats i samband med 350-årsminnet heter *Vägen till Westfaliska freden*. Bokens redaktör Lars Ericson har i denna antologi samlat en rad framstående forskare med inriktning på 1600-talshistoria.

I det inledande bidraget ger Lars Ericson en klagörande översikt av den långa konfliktkedja som kulminerade i trettioåriga kriget. Lars Ericsons andra uppsats koncentrerar sig på utvecklingen av den svenska armén och flottan från slutet av 1500-talet till ungefär mitten av 1600-talet. Skildringens tyngdpunkt ligger emellertid på den svenska kraftansträngningen under trettioåriga kriget. I uppsatsens avslutning anknyter författaren till det yngre militära indelningsverket och menar här att grundstrukturerna till systemet drogs upp av Karl XI och hans rådgivare under skånska kriget.

Här befäster Ericson bilden av Karl XI som innovatören när det gäller försvarsorganisationen. Det är enligt min uppfattning en något felaktig bild.

Grundstrukturerna fanns redan i det äldre militära indelningsverket. Kavalleriorganisationen byggde i mångt och mycket vidare på traditioner från det äldre systemet. Detta gäller också avlöningen och boställesorganisationen för befälen. Men när det gäller knektarna väljer däremot kronan en i många stycken helt ny lösning när man lyfter ur knektarna ur indelningsverket och skapar en parallellorganisation i form av det ständiga knektehållet. Och det är framförallt här Karl XI:s insats kan betonas.

Nils Erik Villstrand koncentrerar sig på den östra rikshalvans bidrag till krigsskådeplatsen på kontinenten. Han visar exempel på hur kronans krav på krigsfolk och skatter bemöttes av den finländska befolkningen. Intressant och tankeväckande är författarens redogörelse rörande de möjligheter som kriget gav när det gäller social klättring. Som exempel på dessa "klättrare" kan nämnas de bönder som frivilligt förband sig att förse kronan med en ryttare, häst och utrustning. I finländsk forskning har man kunnat påvisa en stor kontinuitet mellan ryttarbönderna i det äldre systemet och rusthållen i det yngre indelningsverket. Liknande förhållanden rörande kontinuiteten mellan ryttarbönder och rusthåll har också påvisats i östra delarna av Småland. Här öppnar sig enligt min uppfattning ett intressant forskningsfält att plöja upp och avgöra huruvida bonderusthållarna var ett socialt avantgarde.

Fredsförhandlingarna i Münster och Osnabrück liksom själva fredstraktaten granskas i Marie-Louise Rodéns antologibidrag. Hon följer också upp vilken effekt Westfaliska freden fick i Europa under kommande sekel. Samtidens omedelbara reaktion bestod av glädje och tacksamhet eftersom det långa kriget var slut. Emellertid innebar freden ett svårt nederlag för den tysk-romerska kejsarmakten och den återhämtade sig väl egentligen aldrig. Till

effekterna kan också räknas att Tysklands enande sköts på framtiden och att när enigheten väl kom så utgick den från det nordtyska Preussen.

Westfaliska freden kom också att sätta Sverige på världshistoriens karta och detta var något som inte sågs med blida ögon av alla. I Göran Larssons bidrag *Den onde nabo* behandlas maktbalansskiftet i Östersjöområdet ur ett danskt perspektiv. Danmark hade tidigare varit Nordens starke man men kände nu inte bara sin position hotad, man såg undergången framför sig. Och nog hade man fog för sin oro.

Göran Rystad gör i sitt bidrag ett svep över de freder Sverige ingick med sina grannar. Rystad redovisar också vad detta betydde för den svenska stormaktens möjligheter att behålla uppnådda positioner. En detalj finner jag emellertid irriterande vid min läsning av Rystads text. Den saknar såväl noter som litteraturlista. Noterna kan jag väl tänka mig att bortse ifrån men knappast en litteraturlista. Genom att utelämna litteraturhänvisningar lämnas jag som läsare i sticket och kan inte komma vidare om jag blivit särskilt intresserad exempelvis av freden i Kardis 1661. Redovisningen av källorna varierar något mellan de olika bidragen men som lustläsare föredrar jag personligen den kommenterade litteraturlista som återfinns hos Villstrand. Här får läsaren lätt överblick och ges goda inkörsportar till det som intresserar och där man vill gå vidare.

Bortsett från mina randanmärkningar är *Vägen till Westfaliska freden* en mycket bra bok som sammantaget belyser olika viktiga och intressanta etapper i det svenska stormaktsbygget. Till detta kan också fogas att författarna skriver en både god och i många fall högst njutbar prosa. Jag vill å det varmaste rekommendera denna bok till läsning.

© [Peter Danielsson](#)

Recension av *Vett och etikett i språket* (224 s.) av Lars Melin, Norstedts, 1998

Av Gunilla Byrman, universitetslektor i nordiska språk

[Länk till presentation av Gunilla Byrman](#)

Att tala och skriva är att uppföra sig. Språk är socialt samspel och detta kan medföra risk för kritik. Vad som bedöms vara dåligt eller bra språk växlar. Både språk och samhälle förändras, och det gör människors inställning till olika språkliga uttryck också.

Utvecklingen av språket framskrider i skiftande riktningar och i växlande hastighet inom olika grupper, vilket kan ge en krypande känsla av att allt är tillåtet och ändå är det bara vissa språkvarianter som verkligen duger. Om detta skriver Lars Melin, docent i nordiska språk vid Stockholms universitet i *Vett och etikett i språket*.

Boken handlar om rätt och fel i språket, om språkets exakthet och konsekvens och inte minst om vad som är politiskt korrekt. Genom att titta på svenska myndigheters engelska namn, exempelvis *Kriminalvårdsstyrelsen* i engelsk översättning *Prison and Probation Administration*, kan vi se hur tillrättalagt det svenska namnet är. Många uttryck är rent språkligt falskmynteri som när man kallar *djärva företagsmanipulationer* för *kreativ bokföring* eller när finansministrar kallar *skattehöjning* för *inkomstförstärkning*.

Melin diskuterar engelskans inflytande på svenskan. Han hävdar att enbart två procent av ordmassan i en dagstidning utgörs av engelska lånord. Men det verkligt stora problemet är att den mest specialiserade gruppen i samhället - experterna - blir alltmer engelsk. Idag skrivs knappast några akademiska avhandlingar inom naturvetenskap, medicin, teknik eller ekonomi på svenska. Studenternas läroböcker är normalt på engelska, och seminarierna hålls allt oftare på engelska. I denna miljö håller svenska språket på att förlora greppet. Kommer vi att kunna läsa om fiberoptik, genteknik och konjunkturanalys på svenska i framtiden? Kommer vi ens att ha ord för dessa och liknande begrepp på svenska? Det engelska inflytandet handlar sålunda om en väsentligt mer allvarlig fråga än man tror när man strosar från Body Shop till McDonald's.

Förutom en diskussion om bruket av *sin/hans*, *större än jag/mig*, subjeksregeln och andra klassiker, exemplifierar författaren på ett nöjsamt sätt att många fel i en text egentligen inte alls är språkfel utan tankefel, stilgrodor, som orsakats av för snabbt tänkande eller för mycket tänkande. Vad sägs om dessa tre pärlor: *Rafael gjorde ett stort antal madonnor med barn. Jag råkade backa in lastbilen på fel uppfart och törnade emot en stolpe som inte fanns på vår parkering. Den här fotgängaren visste ju inte åt vilket håll han skulle springa så jag körde på honom.* De två sista exemplen är hämtade från ett försäkringsbolags skadeanmälningsblanketter, vilka verkar vara en flödande källa att ösa ur.

Vett och etikett i språket är ingen riktigt ortodox språkvårdsbok. Den går in på att det finns olika mallar och mönster för de flesta textsorter och ger exempel på hur samma stoff skulle kunna gestaltas av exempelvis Jan Guillou, Torgny Lindgren och Kerstin Ekman. Melin hävdar att vi som författare måste kosta på oss en smula lek med språket och mallarna för att komma över skrivmotstånd och för att förstå aktuella mallar, fräscha upp gamla och skapa nya. Melin gör följande försök att efterlikna stilen hos de tre ovannämnda författarna.

Jan Guillou

Exakt 0630 hördes signalen, men absolut ingenting hände förrän bussen bromsade in nedanför fönstret. Tidsschemat var mycket noga fastlagt. Han visste att han hade 180 sekunder till sitt förfogande i badrummet men hela sju minuter i köket. Logistik och förflyttning måste pressas under fem minuter för att allt skulle klaffa.

Torgny Lindgren

Det var något märkligt med att han omissade bussen morgon efter morgon. Nog hade han ställt sitt väckarur, men inte gjorde han just någonting förrän 47:an, bussen hans till arbetet, bromsade in nedanför fönstret. Naturbehoven sina gjorde han oppo hemlighuset, och ren gjorde han sig, och fort gick det. Och morgonmaten unnade han sig i köket och icke glömde han allt det han skulle med sig hava, och allt detta hann han med innan nästa buss bromsade in.

Kerstin Ekman

Hennes dagar förflöt märkligt lika. Från det att väckaruret ringde till dess att 47:ans buss stannade vid hållplatsen utanför fönstret skedde just ingenting. Men så fort hon uppfattade ljudet av bussen började allt hända med en otrolig fart. Hon tvagde sig och gjorde sina behov, hon åt sin mat och hon hopsamlade alla sina papper och skyndade ner till nästa buss. Så började alla hennes dagar.

Melin har också ett kapitel om den normativa språkvården; den är äldre än vi tror och har tidigare bedrivits av kungar, tryckerier, akademier och professorer. Nuförtiden finns dessutom maskinell språkvård. Som författaren mycket riktigt påpekar gäller normen inte bara språket utan också textens utseende. Med moderna datorer och DTP är datorinnehavare i många fall numera enväldiga över textens slututformning, vilket ibland leder till häpnadsväckande oprofessionella alster.

Sista kapitlet i boken ger en snabbkurs, *Grammatisk bakläxa*, för den som glömt sin skolgrammatik. Repetitionen kan vara nyttig eftersom Lars Melin har ambitionen att skriva om språk för alla språkintresserade, och boken innehåller en del språkliga termer som kräver förklaring för läsare som inte har lingvistisk skolning. Lästipsen i slutet av boken ger nyttiga hänvisningar till böcker och institutioner som behandlar de problem som författaren utreder i sin bok. Exempelvis hittar man där adressen till Svenska språknämndens hemsida (<http://www.spraknamnden.se/>).

Lars Melins resonering framställning ger kanske trots allt den som redan är initierad mer än den oinvigde. Författaren har en befriande fördomsfri attityd till språkliga etikettsproblem. Vilken äldre språkligt medveten svensk sväljer t.ex. att det är bra att vi nu äntligen fått ordet *svenskalärare*? Diskuterandet böljar fram och åter, så det gäller att hänga med i svängarna.

Slutintrycket kan bli förvirrande för den som är novis på språkvårdens område. Ändå är helhetsintrycket att Lars Melin är en lingvist med spännande och kreativa uppslag, och för personer med väl grundlagda insikter i språkriktighet kan boken fungera som rolig och lättläst profylax. Förebyggande vård kostar ju som bekant minst.

© [Gunilla Byrman](#)

Recension av Bertil Nelsson, *Breven från Tonkin. En svensk främlingslegionär i Indokina (Historiska media 1998)*

Av Peter Danielsson, fil. lic. i historia

[Länk till presentation av Peter Danielsson](#)

Breven från Tonkin är en berättelse om främlingslegionären Martin Sandell och hans äventyrliga 25 år i Indokina.

Historien tar sin början i Ryssby socken utanför Kalmar där det i februari 1858 föds ett tvillingpar som döps till Henning och Martin. De är söner till före detta furiren vid Kalmar regemente Anders Sandell och hans maka Charlotte.

Vid mitten av 1870-talet förvärvar Sandells en gård i Blekinge. Tvillingbröderna lämnar föräldrahemmet vid slutet av årtiondet och beger sig till lantbruksakademin i Ultuna. Här vidtog ett vidlyftigt studentliv. Ödets vindar förde sedan de båda bröderna till Finland där Martin arbetade som förvaltare åt en studiekamrat vid namn Munck. Tvillingbrodern Henning försökte sig på affärsverksamhet. Efter diverse kärleks- och penningtrassel lämnar de båda bröderna helt plötsligt Finland. I ren desperation tar bröderna värvning i franska främlingslegionen och sänds till Indokina. Där avlider Henning 1888 och brodern får ensam kämpa vidare. Legionen ställs alltid inför omänskliga soldatuppdrag och om förbandets krigsinsatser i Indokina sägs det: "En fransk marinsoldat går till sjukhuset för att komma hem, en tonkinesisk skytt för att bli botad, en legionär för att dö".

Martin Sandell avancerar så småningom till sergeant och väljer vid mitten av 1890-talet att tjänstgöra vid de infödda trupperna - la garde indigène. De franska metoderna för att betvinga eventuellt motstånd gick ut på ren terror och Martin menar att om femtio år kommer ingen att vilja se en europé här ute! Och han blev som bekant sannspådd.

Själv försöker Sandell vinna vietnamesernas förtroende. Han satsar på att bli en välvillig fadersgestalt men samtidigt framskymtar det mellan raderna en fader som inte lade fingrarna emellan om så krävdes. Kort sagt, Sandells trupper styrdes med såväl piska som morot.

Totalt sett finns i *Breven från Tonkin* allt: från olycklig kärlek till fasansfulla grymheter i civilisationens namn. Och som läsare undrar jag vad Sandell tänkte på när han tillsammans med några andra officerare samlats till absinttimmen. Kanske gick tankarna till hans livs stora kärlek, Nathalie Munck.

Till grund för skildringen ligger Sandells dagböcker och brev. För sammanställningen svarar Bertil Nelsson och han ger det dokumentära stoffet balans. Alltihop speglar inledningen till en av historiens mest dramatiska konflikter och gör händelserna i Vietnam mer begripliga. *Breven från Tonkin* är en i alla avseenden läsvärd bok.

© [Peter Danielsson](#)

Recension av Dorina Outram, *The Enlightenment* (Cambridge University Press 1995)

Av Mats Höglund, doktorand i historia

[Länk till presentation av Mats Höglund](#)

Vad är upplysning? Den frågan ställde Immanuel Kant i sin berömda essä från 1783, och samma tema genomsyrar den engelska historikern Dorinda Outrams nu drygt två år gamla bok kring upplysningen. Trots bokens ålder tror jag inte att den är speciellt känd i Sverige och en senkommen recension kan därför vara på sin plats.

Outram sammanfattar huvudlinjerna i den moderna upplysningsforskningen och försöker samtidigt ge en övergripande bild av epoken i sig. Upplysningen, menar Outram, var en rörelse som fick brett genomslag i Europa och Nordamerika under 1700-talet och ansluter sig härmed till en numera relativt väl etablerad uppfattning inom forskningen. Upplysningen är inte (enbart) en radikal-filosofisk, fransk rörelse i opposition mot tidens institutioner (en uppfattning som länge dominerade diskussionen mycket beroende på epokens koppling till idéhistorien och dess intresse för stora män och tankar) utan är bred och omfattande. Detta synsätt bestämmer också bokens uppläggning där vissa stora teman bildar delkapitel. Läsaren blir introducerad i diskussionen kring den inte sällan heta diskussionen kring själva upplysningsbegreppet och dess skiftande innebörd i olika tider och filosofiska riktningar. Dialektiken, upplysningens motsättning mellan frigörelse och disciplinering, följer som en röd tråd när Outram sedan diskuterar olika områden inom vilka upplysningsidéerna verkade.

Hur slog upplysningen igenom bland folk i gemen? Hur påverkades förhållandet mellan kyrka och vetenskap av upplysningens vurm för rationellt förnuft och starka kritik av fördomar och vidskepelse? Hur gick den upplysta tanken om alla människors lika värde ihop med synen på slaveri och "ociviliserade" kulturer? Hur kunde jämtälldhetsidén sammanjämkas med uppfattningen att kvinnor och män i grunden är olika? Hur såg upplysningstänkarna på statens roll och hur handskades monarkierna med denna utmaning? Vilken roll spelade upplysningen för den franska revolutionen? Dessa frågor diskuterar Outram med stor skärpa och läsaren ges inblick i såväl 1700-talets motsättningar mellan gammalt och nytt som den modernare forskningens konflikthärddar och spännvidd.

Men det breda perspektivet till trots är Outram relativt traditionell i sin syn på upplysningen. Löftet på bokens baksidestext om att knyta upplysningstänkarna till förändringen av den sociala verkligheten infrias bara delvis. Upplysningen förblir i första hand ett knippe idéer framförda och debatterade av de stora europeiska tänkarna - dess egentliga genomslag inom bredare folklager lämnas, med få undantag, utan djupare reflektion. Upplysningen fortsätter också att i första hand vara en relativt väl avgränsad epok mer eller mindre väl innesluten i det artonde århundradet. Samtidigt är det de stora nationerna i centraleuropa som utgör centrum för den upplysta debatten.

Trots dessa invändningar måste jag slutligen framhålla boken som en mycket god sammanfattning av en viktig period i vår gemensamma historia - en tid då många av våra dagars idéer kring politik, människovärde och samhälle föddes.

© [Mats Höglund](#)

Något ändå

Av Bärbel Westphal, universitetsadjunkt i tyska

[Länk till presentation av Bärbel Westphal](#)

Något ändå

Stumt förgår blomningens jubel och tjuskraft.
Utan klagan böjer sig bladen,
ger rum åt det nya liv som pockar på:
en frukt skall alstras.

Sorgen växer,
men ur djupet tar trädet
beslutet att bidra
med sitt inneboende liv.

© text och foto [Bärbel Westphal](#)